

Drugi dio

Preuzimanje odgovornosti

Nastavna jedinica 5

Prava, slobode i odgovornosti.

Koja su naša prava i kako se štite?

Nastavna jedinica 6

Odgovornost

Koje vrste odgovornosti imamo?

NASTAVNA JEDINICA 5

Prava, slobode i obaveze

Koja su naša prava i kako se štite?

5.1. Želje, osnovne potrebe, ljudsko dostojanstvo i ljudska prava

Imam li ja ljudsko pravo na sve što želim?

5.2. Prepoznavanje povrede ljudskih prava

Koje je ljudsko pravo ovdje povrijeđeno?

5.3. Prava i odgovornosti

Kako prava mogu postojati bez odgovornosti?

5.4. Kviz o ljudskim pravima

Šta je tačno? Šta bi trebalo biti nečije ljudsko pravo?

NASTAVNA JEDINICA 5: Prava, slobode i odgovornosti

Koja su naša prava i kako se štite?

Oblast ljudskih prava tiče se razvoja ljudskih bića do dostizanja njihovog punog potencijala i njihovog odnosa sa drugim ljudima u istoj onoj mjeri u kojoj se ta oblast bavi i odgovornostima koje država ima prema pojedincima, njenim građanima. Važna dokumenta o ljudskim pravima uključuju „Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima“, „Evropsku konvenciju o ljudskim pravima“ i „Konvenciju o pravima djeteta“. Tradicionalno se ljudska prava dijele na kategorije građanskih, političkih, socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava. Te se kategorije često povezuju sa određenim vremenskim okvirima, pri čemu se građanska i politička prava smatraju „prvom generacijom“, socijalna i ekonomska prava „drugom generacijom“, dok se na kulturna prava ili prava na razvoj gleda kao na „treću generaciju“. Bez obzira na vrijednosti koje postoje u kategorisanju prava, obrazovanje za demokratiju i ljudska prava nastoji promovirati jedan sveobuhvatan pristup ljudskim pravima. Ono jednako naglašava sve kategorije prava, građanska, politička, socijalna, ekonomska i kulturna, i time nastoji da bude protivteža tendenciji da se određena prava smatraju važnijim od drugih. Takođe je važno naglasiti da, iako se ljudska prava tradicionalno vezuju za državu i njen odnos prema pojedincu, pristup ljudskim pravima, koji se primjenjuje u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava, sve više naglašava prava „grupa“ odnosno „naroda“. Pokušaji da se te ideje uključe u obrazovanje za demokratiju i ljudska prava veoma su važni za razvoj samog tog koncepta, ali i za razvoj lokalnih, nacionalnih i regionalnih zajednica.¹⁹

Ljudska prava sadrže tri komponente: nosioca prava, sadržaj prava (ono na što nosilacu polaže pravo) i nosioca odgovornosti (osoba ili institucija koja mora odgovoriti na zahtjev za ostvarenje prava). Dužnosti se obično posmatraju u tri nivoa:

- Poštovanje prava podrazumijeva da ne preduzimamo ništa što pojedince direktno ili indirektno lišava njihovih prava, uključujući i to da ne uspostavljamo sistem institucija koji bi ljudima uskraćivao njihova prava ili bi podsticao druge da im uskraćuju njihova prava.
- Zaštita prava podrazumijeva osiguravanje poštovanja prava; sprečavanje onih koji druge žele da liše njihovih prava, bez obzira na to radi li se o državnim funkcionerima, međunarodnim institucijama, privatnim kompanijama, uglednim članovima zajednice, volonterima ili bližim srođnicima.
- Omogućiti ostvarenje prava znači pružiti pomoć obespravljenima, uključujući i one za koje snosimo posebnu odgovornost, one koji su lišeni svojih prava, jer nije ispunjena obaveza poštovanja i zaštite njihovih prava, te one koji su žrtve elementarnih nepogoda. To podrazumijeva legislativne, budžetske, sudske i druge mjere kako bi se stvorilo najpovoljnije okruženje za zaštitu prava.²⁰

Zaštićene slobode uključuju slobodu mišljenja, uvjerenja i izražavanja, slobodu vjerskih ubjeđenja i praktikovanja, slobodu kretanja unutar zemlje, te pravo na mirno okupljanje i udruživanje. Druga građanska prava uključuju zaštitu privatnosti i porodičnog života, kao i pravo na jednakost pred zakonom.²¹

Odgovornosti su logična posljedica ljudskih prava. Određeno pravo gubi svoj značaj bez odgovarajućih odgovornosti. Svaki pojedinac ima moralnu obavezu da ne vrijeđa lično dostojanstvo drugih ljudi. Kada potpisuju međunarodne sporazume, vlade imaju ne samo moralnu nego i pravnu obavezu.

---

¹⁹ Iz „Rječnika pojmova obrazovanja za demokratiju i ljudska prava“, Karen O'Shea, Savjet Evrope, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

²⁰ Preuzeto iz „Dužnosti bez granica. Ljudska prava i globalna socijalna pravda“, Međunarodno vijeće za politiku ljudskih prava.

²¹ Ibid.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

Kroz ovaj niz lekcija učenici će:

- dobiti nova znanja o prirodi ljudskih prava kao nužnom preduslovu koji svakom čovjeku omogućava da zadrži svoje ljudsko dostojanstvo;
- saznati nove podatke i dobiti nova znanja o međunarodno priznatim ljudskim pravima;
- povećati sposobnost prepoznavanja povrede ljudskih prava;
- dobiti nova znanja o tome kako mogu dati svoj doprinos boljem poštovanju ljudskih prava;
- dobiti nova znanja i izgraditi svijest o dužnostima povezanim s ljudskim pravima: obavezama države i institucija, kao i o vlastitim moralnim obavezama.

NASTAVNA JEDINICA 5: Prava, slobode i obaveze

Koja su naša prava i kako se štite?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metodi
Lekcija 1: Želje, osnovne potrebe, ljudsko dostojanstvo i ljudska prava	Učenici stiču nova znanja o prirodi ljudskih prava kao nužnom preduslovu koji svakom čovjeku omogućava da zadrži svoje ljudsko dostojanstvo.	Učenici povezuju svoje želje s osnovnim potrebama i ljudskim pravima.	Radni list za učenike 5.1. Radni list za učenike 5.2 (nastavnici bi trebalo da primijete da se ovaj radni list koristi kroz cijelu jedinicu i stoga će trebati i u drugim lekcijama).	Grupni rad, plenarni rad. Kritičko razmišljanje.
Lekcija 2: Prepoznavanje povrede ljudskih prava	Učenici mogu prepoznati povredu ljudskih prava.	Učenici proučavaju slučajeve povrede ljudskih prava.	Radni list za učenike 5.3. Radni list za učenike 5.2.	Rad u paru ili grupi. Plenarna rasprava.
Lekcija 3: Prava i odgovornosti	Učenici shvataju kako oni mogu doprinijeti zaštiti ljudskih prava. Učenici razumiju da su ljudska prava povezana s odgovornostima – odgovornostima države i institucija, kao i njihovom moralnom odgovornošću.	Učenici utvrđuju odgovornost za zaštitu ljudskih prava, uključujući i svoj vlastiti doprinos.	Prazan list papira i olovka Radni list za učenike 5.4. Radni list za učenike 5.2.	Rad u paru ili grupi. Kritičko razmišljanje.
Lekcija 4: Kviz o ljudskim pravima	Učenici uče o međunarodno priznatim ljudskim pravima.	Učenici odgovaraju na pitanja uz više ponuđenih odgovora i raspravljaju o implikacijama svojih odgovora	Kartice za svakog učenika, rješenja na pozadini (radni list za učenike 5.5).	Pitanja uz više ponuđenih odgovora.

Lekcija 1

Želje, osnovne potrebe, ljudsko dostojanstvo i ljudska prava

Imam li ja ljudsko pravo na sve što želim?

Obrazovni ciljevi	Učenici stiču nova znanja o prirodi ljudskih prava kao nužnom preduslovu koji svakom čovjeku omogućava da zadrži svoje ljudsko dostojanstvo.
Učenički zadaci	Učenici povezuju svoje želje s osnovnim potrebama i ljudskim pravima.
Sredstva	Radni list za učenike 5.1 (jedna kopija za grupu od četiri ili pet učenika). Radni list za učenike 5.2 (jedna kopija za grupu od četiri ili pet učenika).
Metodi	Grupni rad, plenarni rad. Kritičko razmišljanje.
<p>Pojmovi</p> <p>Veoma je važno napraviti razliku između želja i osnovnih potreba. Osnovne potrebe ljudskih bića, koje moraju biti zadovoljene kako bi čovjek mogao dostojanstveno živjeti, mogu se smatrati osnovom za formulisanje ljudskih prava.</p> <p>Ova lekcija omogućava izradu postera i konceptualno razmišljanje kao dodatne aktivnosti.</p>	

Lekcija

Kao uvod u lekciju, nastavnik govori učenicima kako će čas biti organizovan, ali ne bi trebalo da ulazi u detalje o glavnoj temi. Učenici počinju pitajući sami sebe i jedni druge o svojim željama i potrebama – kasnije će saznati da mnoge od njih korespondiraju sa ljudskim pravima. Nakon uvoda (ne duže od minut ili dva) učenici se dijele u male grupe po četvoro ili petoro i dobiju zadatke u dvije faze. Nastavnik prvo objašnjava prvi zadatak i individualno objašnjava sljedeći korak svakoj grupi kada završe. Na taj način se podstiče brže učenje.

- **Prvi zadatak:** Radni list za učenike 5.1, Želje, potrebe i prava. Grupa pravi listu svojih „materijalnih“ želja (na primjer, „dobar obrok“) u lijevoj koloni tabele i dodaju minimalno tri „nematerijalne“ želje (na primjer „biti voljen“). Zatim razmišljaju o potrebama koje predstavljaju ove želje i dodaju ih u srednju kolonu.
- **Drugi zadatak:** Nastavnik zatim daje onim grupama koje su završile prvi zadatak kopiju radnog lista 5.2, Popis ljudskih prava, i kaže im da zapišu odgovarajuća prava u zadnju kolonu (na primjer, „pravo na hranu“, „zaštita od diskriminacije“).
- **Treći zadatak:** Grupe koje su brzo završile trebalo bi da počnu razmišljati o izradi postera o ljudskim pravima, birajući jednu potrebu i odgovarajuće pravo. Učenici bi trebalo da raspravljaju o sadržaju datog koncepta, da ga takođe sagledaju s umjetničkog gledišta, a zatim izrade predloženu radnu verziju.

Kada grupe završe rad, nastavnik sakuplja sve učeničke ideje na tabli i to tako što prvo crta tabelu sa tri kolone, a potom traži od predstavnika svake grupe da izađe i upiše po jednu želju, potrebu i pravo. To se nastavlja sve dok se na tabli ne kompletira lista od po deset želja, potreba i prava (ako je moguće koristite *flip chart*, jer se papiri onda mogu postaviti na zidove učionice kako bi se grupe mogle podsjetiti na svoju raspravu).

Sada nastavnik vodi kratku plenarnu raspravu koristeći sljedeće ideje:

- „Saznali ste da vaše želje i potrebe odgovaraju idejama Konvencije o ljudskim pravima. To zahtijeva objašnjenje!”
- „Neka prava iz konvencije niko od vas nije spomenuo. Možda nijesu važna ili su možda sadržana u nekom drugom pravu. Koje je vaše gledište?”
- “Pogledajte ovaj popis ljudskih prava. Šta nedostaje kada razmišljate o tome šta vam treba da biste živjeli dostojanstvenim životom ili kada mislite o tome šta treba drugim ljudima u drugim područjima, državama ili kontinentima? Koje biste još ljudsko pravo dodali?”

Kako bi zaključio raspravu nastavnik obavještava učenike o tome da se diljem svijeta vodi rasprava o glavnom cilju ljudskih prava. Jedan zaključak je: „Ljudska prava su potrebna kako bi svako mogao dostojanstveno živjeti.“ Nastavnik zatim od učenika traži da razmisle o alternativnim zaključcima. Ovo bi mogao biti zadatak za rad kod kuće. Ukoliko je moguće, kroz nekoliko sljedećih dana učenici bi trebalo da dodaju svoje ideje na listove papira koji su postavljeni na zidovima. Na taj način se može nastaviti proces razmišljanja.

Kao dodatni zadatak, učenici mogu izraditi postere na temu ljudskih prava, uz korišćenje članaka iz novina odnosno časopisa ili vlastitih crteža i slika. Oni se mogu koristiti kao ukras u učionici ili za izložbu.

Na kraju, da rezimira, nastavnik daje kratak pregled ideja i ciljeva lekcije. Nastavnik može čak i da objasni didaktički princip svog indukcionog koncepta: to jest, da počne sa ispitivanjem iskustva i ličnih ideja, a da završi objašnjavajući pojam ili teoriju.

Lekcija 2

Prepoznavanje povrede ljudskih prava

Koje je ljudsko pravo ovdje povrijeđeno?

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu prepoznati povredu ljudskih prava.
Učenički zadaci	Učenici proučavaju slučajeve povrede ljudskih prava.
Sredstva	Radni list za učenike 5.3 za svaki par. Radni list za učenike 5.2 za svaki par.
Metodi	Rad u paru ili grupi. Plenarna rasprava.

Osnovne informacije

Povrede i narušavanje ljudskih prava se, nažalost, svakodnevno dešavaju širom svijeta. Proučavanje konkretnih primjera, koji su se stvarno desili ili se dešavaju, omogućava učenicima da steknu jasniju i konkretniju predstavu o suštini ljudskih prava.

Živjeti u demokratiji

Lekcija

Čas počinje raspravom o zadacima i rezultatima prethodnog časa. Prezentiraju se posteri i upoređuju liste zaključaka. Ukoliko je korisno i moguće, predlozi se pišu na listove papira i postavljaju na zidove učionice, zajedno s posterima.

Potom učenici formiraju parove. Svaki par dobije kopiju radnog lista za učenike 5.3, Povreda ljudskih prava, i kopiju radnog lista za učenike 5.2, Popis ljudskih prava.

Popis primjera povreda ljudskih prava zatim se dijeli među parovima; na primjer prvi par može dobiti a-d, drugi par e-j, itd.

Poželjno je na taj način podijeliti popis tako da svaku grupu povreda razmatra više od jednog učeničkog para.

Učenici čitaju i raspravljaju o primjeru povrede ljudskih prava. Zatim pokušavaju da postignu dogovor o tome koje je pravo s popisa narušeno ili povrijeđeno; na primjer, u slučaju a) krši se deseto pravo.

O odgovorima se raspravlja u razredu. Vrijednost toga da što više od jednog para radi na istom primjeru jeste u tome što je, ukoliko postoje razlike u mišljenju, moguće voditi raspravu kroz niz kratkih pitanja:

- Kako ste došli do svog mišljenja?
- Kada ste čuli odgovore drugih parova, jeste li poželjeli da promijenite svoj odgovor? Ako jeste, šta vas je uvjerilo? Zašto?

Svrha rasprave jeste da se istraže neki primjeri i odgovori, prije nego da se pretpostavi da postoji samo jedan tačan odgovor.

Dodatna aktivnost

Ukoliko na kraju časa ima još vremena, nastavnik može da pita učenike koji je od ovih konkretnih primjera na njih ostavio naj snažniji utisak. Za neke od primjera, učenike može upitati:

- Kako biste se osjećali da se to dogodilo vama?
- Kako biste reagovali?
- Šta biste željeli da drugi preduzmu?

Navedena pitanja učenicima mogu pomoći da shvate kako i drugi imaju obavezu da rade na zaštiti ljudskih prava.

Radni list za učenike 5.3

Slučajevi povrede ljudskih prava

Primjerak za nastavnika s rješenjima

Povreda ili kršenje ljudskih prava	Ljudska prava
a. Gospođa X, čiji su muž i kćerka poginuli u saobraćajnoj nesreći prije nekoliko godina, ne može se ponovo udati ukoliko joj muževljev brat to izričito ne dozvoli.	10
b. Zatvorski čuvari su koristili pse kako bi zastrašili i uplašili zatvorenike, a jednom prilikom je pas zaista i ujeo jednog od zatvorenika.	2
c. U lokalnoj fabrici radnici moraju raditi najmanje deset sati dnevno bez pauze.	21
d. Otkako su uhapšeni, njih trojica imaju problema da se sastanu s advokatima. Mnogo puta se desilo da advokati ne budu pušteni u zatvor. Zatvorenicima nije dozvoljeno da obave zajednički razgovor s advokatima, što je praktično značilo da dvojica od njih trojice nijesu imali pravo da se sastanu s advokatom.	5
e. Žena koja je radila isti posao, bila istog starosnog doba i imala jednako iskustvo bila je plaćena manje nego njene muške kolege.	7
f. X je kidnapovao Y i tri dana ga držao kao taoca, a potom mu pucao u glavu, da bi Y podlegao ranama tri dana nakon toga.	1
g. Gospođa X, zavisnik o drogama, fotografisana je kako izlazi sa sastanka udruženja Anonimnih zavisnika, a fotografija je kasnije objavljena.	9
h. Jedna žena koju je muž maltretirao uspjela je da dobije razvod braka tek nakon što je mužu dala kuću, automobil i svu svoju imovinu. Njoj nije ostalo ništa.	11
i. Gospođi X, koja je bolovala od upale pluća koja je prijetila da joj ugrozi život, nije pruženo medicinsko liječenje, jer je u zemlji boravila ilegalno.	18
j. Sedamdeset procenata stanovništva oblasti X bilo je prisiljeno da se odatle iseli, a kasnije im je bilo zabranjeno da se vrate. Nije im bilo dozvoljeno da napuštaju svoje kampove da bi odlazili na obližnje njive i sijali usjeve, a bilo im je zabranjeno i da se kreću većinom puteva.	12
k. Crnci su kupovani u Africi za, recimo, bocu viskija, a prodavani u Sjevernoj Americi za 1200 do 1500 dolara.	3
l. U zemlji X, namjerno su uništena sva sredstva za preživljavanje lokalnog stanovništva: usjevi, zalihe vode i stoka.	17
m. U zemlji X, građani mogu biti uhapšeni bez prethodne optužbe.	4
n. Dvadesetšestogodišnji novinar jednih dnevnih novina ubijen je u, kako se sumnja, odmazdi zbog načina na koji je izvještavao o nedavno završenoj izbornoj kampanji.	15
o. Gospodin X dobio je poziv za mobilizaciju. Pisao je nadležnom odjeljenju za mobilizaciju, pozivajući se na prigovor savjesti protiv služenja vojnog roka, te je odbio da se javi na regrutaciju. Optužen je za neposlušnost i zabranjeno mu je da napušta zemlju.	14
p. U zemlji X, pripadnicima religije Falun Gong zabranjeno je sastajanje.	16
q. Vladajuća etnička većina donijela je propis po kome su pripadnici manjina kao što su Jevreji i Romi morali živjeti u za to određenim dijelovima grada.	25
r. Djeca koja žive u selu nijesu u mogućnosti da pohađaju osnovnu školu, jer ne postoji osnovne škole na nekoj razumnoj udaljenosti.	19

s. Zato što njegovu kandidaturu nijesu odobrile vjerske vlasti u zemlji, X se nije mogao kandidovati na parlamentarnim izborima.	23
t. S obzirom na to da je crnac, X se ne može zaposliti kao doktor u lokalnoj bolnici.	20
u. U nekim zemljama, socijalno ugrožene kategorije stanovništva nemaju pristup programima dodjele hrane i smještaja, niti su im dostupne zdravstvene usluge.	26
v. Gospodin X, čija je kuća spaljena, nije imao pravo na zahtjev za odštetu.	6
w. X, četrdesetsedmogodišnja žena, koja je uvijek radila u kući kao domaćica i majka petoro djece, gubi svaku socijalnu sigurnost nakon razvoda od muža.	22
x. Gospodin X, otac dvoje djece, uhapšen je i maltretiran u zemlji X jer je pisao pjesme koje kritikuju vladajući režim. Njegova molba za politički azil u zemlji A odbijena je. On tvrdi da će se suočiti sa torturom kada se vrati kući, što je sada obavezan da uradi.	13
y. Iz takozvanih praktičnih razloga, fizički hendikepiranim osobama, kao što su paraplegičari i drugi ljudi u invalidskim kolicima, zabranjeno je pohađanje kulturnih događaja u lokalnom pozorištu.	24
z. Za sticanje državljanstva zemlje X potreban je prethodni boravak u zemlji u periodu od 15 godina, zatim zadovoljavanje određenih fizičkih i mentalnih uslova, te nerazumno visoke administrativne takse. Kao rezultat toga, hiljade Roma koji imaju dugogodišnje veze sa tom teritorijom ostaju bez državljanstva u sopstvenoj zemlji.	8

Lekcija 3

Prava i odgovornosti

Kako mogu postojati prava bez odgovornosti?

Obrazovni ciljevi	Učenici shvataju kako oni mogu doprinijeti zaštiti ljudskih prava. Učenici razumiju da su ljudska prava povezana s odgovornostima – odgovornostima države i institucija, kao i njihovom moralnom odgovornošću.
Učenički zadaci	Učenici utvrđuju odgovornosti za zaštitu ljudskih prava, uključujući i svoj vlastiti doprinos.
Sredstva	Prazan list papira i olovka. Radni list za učenike 5.4 za svaki par. Radni list za učenike 5.2 za svaki par.
Metodi	Rad u paru ili grupi. Kritičko razmišljanje.

Osnovne informacije

Ni jedno ljudsko pravo neće se poštovati ukoliko ne postoji osoba ili institucija koja je za njega zadužena. Iako su vlasti glavni nosilac obaveze u tom smislu, ipak postoji velika potreba za drugim tijelima i pojedincima koji bi se aktivno borili za promovisanje i zaštitu ljudskih prava. Pored toga, svaki pojedinac ima moralnu obavezu da dâ vlastiti doprinos razvoju kulture ljudskih prava, u kojoj ljudska prava predstavljaju jedan od osnova našeg ponašanja.

Nastavnici bi trebali imati na umu da ova lekcija uključuje i moguće dodatne aktivnosti kojima se uvode pozitivna i negativna prava, kao i rad na projektu.

Lekcija

Nastavnik upućuje učenike da se podijele u parove. Veoma je značajno da u razredu ima jednak broj parova.

Svaki par, potom, dobija prazan list papira i olovku kako bi njegovi članovi zapisali tri važna prava za koja misle da bi trebalo da ih imaju u školi, i tri važna prava za koja misle da bi trebalo da ih imaju u porodici; naprimjer, pravo da im se ne daje prevelika količina domaćih zadataka, odnosno pravo na određeni džeparac.

Kada to dovrše, nastavnik dijeli kopiju radnog lista za učenike 5.4, Prava i odgovornosti i radni list za učenike 5.2, Popis ljudskih prava za svaki par. Učenici onda moraju proučiti popis ljudskih prava i raspravljati koja prava odgovaraju svakom od šest prava koje su zapisali na listove papira.

Kada se odluče, učenici zapisuju pomenutih šest prava u prvu kolonu radnog lista za učenike 5.4. Nastavnik pita učenike da li im je potrebno dodatno pojašnjenje vezano za prava koja su naveli.

Kada je prva kolona popunjena, nastavnik objašnjava učenicima da svako pravo nosi odgovarajuće odgovornosti i daje im sljedeći primjer: „Sloboda govora ograničena je našom obavezom da ne govorimo neistinite stvari koje druge degradiraju i krše njihovo pravo na dostojanstvo i ugled.“ Nastavnik takođe objašnjava da neophodna ravnoteža između naših prava i obaveza da poštujemo prava drugih znači da postoje određena ograničenja u ostvarivanju tih naših prava. Postoje mnoge situacije u kojima prava jednih i obaveze drugih dolaze u konflikt. Na primjer, u školi se pravo na obrazovanje može kositi sa pravom na igru i na slobodno vrijeme kada, recimo, neki učenici žele da uče, dok drugi žele da se zabavljaju. Potom, škola ima obavezu da podučava i obrazuje učenike, kao i da svojim nastavnicima obezbijedi odgovarajuće uslove za rad (naprimjer, bez suviše buke).

Nastavnik, zatim, upućuje svaki par učenika da zamijene svoje papire sa drugim parom. Taj drugi par sada treba da razmotri primjere iz dva nivoa odgovornosti koji odgovaraju svakom od prava koje je prvi par naveo, vidi primjere u daljem tekstu:

- **Prvi nivo:** obaveze koje imaju pojedinci u smislu osiguravanja poštovanja prava drugih (koje se upisuju u drugu kolonu);
- **Drugi nivo:** obaveze organa vlasti (u slučajevima kada takve obaveze postoje) – škole, grada, države – u smislu osiguravanja poštovanja navedenih prava (upisuju se u treću kolonu); na primjer, obaveza svakog pojedinca da poštuje privatnost ličnih dnevnika drugih učenika, obaveza škole da ne preuzima pretraživanje ličnih stvari učenika kad god to nije neophodno (na primjer, da se ne poseže za čitanjem dnevnika ukoliko se traga za onim ko je ukrao digitron jednom od učenika).

Ljudsko pravo (u školi, kod kuće)	(Moralna) odgovornost pojedinca	Odgovornost škole, vlasti, itd.
Pravo na privatnost	Ne gledati u tuđi dnevnik	Ne posezati za dnevnicima učenika kada se pretražuju lične stvari u slučaju krađe

Nastavnik zatim pita svaki par da ostatku razreda predstavi jedno pravo i odgovarajuće odgovornosti sa svog popisa.

Kako je naglasak ove lekcije na odgovornostima, nastavnik može na tabli da napravi dvije kolone, jednu za odgovornosti pojedinaca, a drugu za odgovornosti organa vlasti, i upisivati primjere jednih i drugih koje navode učenici. Nastavnik može završiti lekciju kraćim pregledom odgovornosti i učeničkim komentarima o njima.

Dodatna aktivnost

Ukoliko ostane dovoljno vremena i nastavnik želi da proširi lekciju kako bi uveo pojam pozitivnih i negativnih prava, i uključio učenike u rad na projektu, može se rukovoditi aktivnostima koje slijede.

Nastavnik može započeti objašnjavajući da se ponekad ljudska prava dijele na „negativna prava“ i „pozitivna prava“.

„Negativna prava“ su prava koja stavljaju određene zabrane na neke negativne postupke prema drugima (naprimjer, zabrana mučenja). Pod „pozitivnim pravima“ podrazumijevaju se ona prava koja eksplicitno nalažu preduzimanje određenih aktivnosti (naprimjer, pravo na hranu: svako ima pravo na adekvatnu ishranu). Dok se kod „negativnih prava“ od ljudi očekuje da ne preduzimaju određene aktivnosti, kod „pozitivnih prava“ se od pojedinaca ili institucija očekuje da sprovedu određene aktivnosti kako bi osigurali poštovanje prava.

Nastavnik, pored toga, objašnjava i da većina ljudskih prava ima obje strane – i negativnu i pozitivnu. Na primjer, pravo osobe da ne bude podvrgnuta mučenju znači da vlasti ne smiju maltretirati zatvorenike, ali znači i to da su vlasti dužne policajcima dati jasne instrukcije u tom smislu.

Učenici se, nakon toga, ponovo vraćaju na svoj spisak prava sa zadatkom da za tri prava sa tog spiska daju konkretne primjere, kad god je to moguće, koji ilustruju moralnu obavezu učenika u smislu pozitivnih i negativnih aktivnosti koje bi mogli preduzeti, a da potom urade isto to vezano za školu ili lokalne/državne organe vlasti. Za navedeni zadatak učenici mogu upisati znak plus ili minus odabranim odgovornostima, kao u primjeru koji slijedi.

Ljudsko pravo (u školi, kod kuće)	(Moralna) odgovornost pojedina	Odgovornost škole, vlasti, itd.
Pravo na privatnost (= primjer)	(+)	(+) Pobrinuti se da posjetioci ne mogu vidjeti školski učenički dosije.
	(-) Ne gledati tuđi dnevnik bez dozvole.	(-) (škola) Ne pretraživati nečije lične stvari ako to nije apsolutno neophodno (-) (država) Osigurati zakone koji će štititi privatnost pojedinaca

Ukoliko želi ovu aktivnost da iskoristi za iniciranje rada na projektu, nastavnik može dalje razgovarati sa učenicima o tome na koje od navedenih ili sličnih ideja će se fokusirati sljedećih sedmica/mjeseci i pozvati učenike da sačine plan kako bi se to provelo u djelo. Plan treba da sadrži sveobuhvatni cilj, pojedinosti o različitim aktivnostima koje treba preduzeti, te konkretne zadatke u smislu podjele dužnosti i rasporeda njihovog izvršavanja.

Plan

Okvirni cilj:		
Šta treba uraditi?	Ko je za to zadužen?	Do kada to treba izvršiti?

Na narednim časovima treba pratiti izvršenje plana i uraditi njegovu završnu procjenu.

Lekcija 4

Kviz o ljudskim pravima

Šta je tačno? Šta bi trebalo da bude nečije ljudsko pravo?

Obrazovni ciljevi	Učenici uče o međunarodno priznatim ljudskim pravima.
Učenički zadaci	Učenici odgovaraju na pitanja uz više ponuđenih odgovora i raspravljaju o implikacijama svojih odgovora.
Sredstva	Kartice za svakog učenika, rješenja na pozadini (radni list za učenike 5.5).
Metodi	Pitanja uz više ponuđenih odgovora.

Dodatne informacije

Iako ljudska prava predstavljaju dinamičan koncept, koncept koji se stalno razvija, stvarni sadržaj i opseg ljudskih prava određuje se međunarodnim pravom. Kviz o ljudskim pravima koji slijedi, koji nije zamišljen kao test provjere znanja učenika, pomaže učenicima da dobiju jasniju predstavu o trenutnoj situaciji kada je u pitanju razvoj ljudskih prava. Kviz takođe može pomoći da se izbjegnu pogrešna tumačenja okvira ljudskih prava.

Prije nego što počnu rad na lekciji, nastavnici bi trebalo da imaju na umu da se sva pitanja odnose na sporazume UN-a ili Savjeta Evrope. Možda bi bilo korisno prvo dati kratko objašnjenje nekih od pojmova koji će se koristiti, na primjer, UN, Savjet Evrope (i razlika u odnosu na Evropsku uniju), ljudska prava, nacija/država, diskriminacija, sud, suđenje.

Lekcija

Prije svega, nastavnik objašnjava da svrha kviza nije testiranje njihovog znanja, već povećavanje njihovog razumijevanja ljudskih prava aktivnim putem.

Učenici sami pripremaju kartice izrezujući dijelove s pitanjima i odgovorima. Zatim ih lijepe tako da spoje pitanja i odgovore na istoj kartici.

U manjim grupama (ili parovima) učenici sada sjede zajedno i jedni drugima postavljaju pitanja. Svaka grupa dobije grupu pitanja. Svako pitanje ima tri moguća odgovora, A, B ili C. Učenici biraju onaj odgovor za koji smatraju da je tačan. Može se desiti da na jedno pitanje postoji više tačnih odgovora. Važno je imati na umu da u mnogim slučajevima ima mjesta za različite interpretacije, te da su ljudska prava dinamičan koncept koji se konstantno razvija.

Dobro je svako malo raspravljati o odgovorima u razredu. Na taj način, ova lekcija neće postati jednostavan kviz znanja koji se zasniva na pitanjima i odgovorima. Međutim, važno je biti spreman za raspravu u javnosti pripremajući i element znanja.

Pitanja i odgovori

Vidi takođe radni list za učenike 5.5. Nastavnik ili grupa učenika priprema dovoljan broj kartica izrezujući dijelove s pitanjima i odgovorima, spajajući i lijepeći ih zajedno.

<p>Zapošljavanje djece mlađe od 17 godina: A. Je u svakom slučaju povreda prava djeteta. B. Je povreda prava djeteta ukoliko se radi o poslovima koji narušavaju zdravlje. C. Može se prihvatiti ako je vlada utvrdila da minimalna starosna granica za rad bude ispod 17 godina.</p>	<p>Zapošljavanje djece mlađe od 17 godina: C je tačan odgovor: Konvencijom o pravima djeteta zabranjen je rad djece koji je po njih opasan ili predstavlja vid eksploatacije, ali se dozvoljava vlastima da odrede starosno doba na koje se zabrana odnosi. Postoji pritisak u smislu usvajanja što strožijih ograničenja.</p>
<p>U skladu sa međunarodnim sporazumina o pravu na snabdijevanje vodom: A. Vlasti se obvezuju da će osigurati građanima čistu i zdravu vodu. B. Vlasti ne smiju diskriminisati neke građane u snabdijevanju vodom. C. Vlasti ne smiju zabraniti građanima pristup izvorima vode.</p>	<p>U skladu sa međunarodnim sporazumina o pravu na snabdijevanje vodom: Prema interpretaciji Komisije za ekonomska i socijalna prava pri UN-a, B i C su tačni, A nije. Poštovanje prava na vodu nešto je prema čemu vlasti moraju stremiti, ali građani ne mogu zahtijevati ostvarenje tog prava kao takvog.</p>
<p>Smrtna kazna: A. Je zabranjena širom svijeta. B. Je ukinuta u zakonima i praksi u više od 50% svih zemalja. C. Se ne dopušta u slučaju ljudi mlađih od 18.</p>	<p>Smrtna kazna: B i C su tačni, A nije. Smrtna kazna još uvijek nije u potpunosti zabranjena u zemljama članicama UN-a, niti prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, iako je u oba slučaja zabranjena dodatnim protokolom. Protokol br.6 (ukidanje smrtno kazne u vrijeme mira) i Protokol br. 13 (ukidanje smrtno kazne u svim uslovima) prema ECHR su potpisale i/ili ratifikovale mnoge države.</p>
<p>Ekonomska i socijalna prava: A. Nijesu istinska ljudska prava. B. Ne očekuje se da države odmah ispune ova prava prema svim pojedincima. C. Može zahtijevati svaki evropski pojedinac.</p>	<p>Ekonomska i socijalna prava: B je tačno. Službeno, ekonomska i socijalna prava su punovažna ljudska prava, iako je tačno da je obaveza da se priznaju mnogo manja nego za mnoga građanska i politička prava. Međunarodna konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima očekuje da države streme njihovom ispunjenju, ali ne postoji evropski mehanizam koji pojedincima omogućava da ulože žalbu (iako pod nekim ograničenjima dodatni protokol dopušta da to naprave organizacije).</p>

<p>Prema odredbama o pravu na obrazovanje:</p> <p>A. Pojedinci i grupe smiju otvoriti školu ukoliko ispunjavaju minimalne zakonske uslove.</p> <p>B. Nema obaveza koje su vezane za sadržaj obrazovnih programa.</p> <p>C. Vlasti se obavezuju da će osigurati obavezno školovanje za one mlađe od 18.</p>	<p>Prema odredbama o pravu na obrazovanje:</p> <p>A je tačan odgovor, dok B i C nijesu. Međunarodne konvencije, kao što je ona o pravima djeteta, navode da se kroz obrazovanje djeca moraju informisati o ljudskim pravima.</p>
<p>Pravo na priznavanje statusa izbjeglice:</p> <p>A. Postoji za ljude koji imaju opravdan strah da će ih progoniti zbog njihove rase, vjere ili političkog mišljenja i koji su zbog toga pobjegli iz države.</p> <p>B. Takođe postoji zbog ljudi koji su pobjegli iz države zbog građanskog rata i gladi.</p> <p>C. Vlast može odbiti sve kandidate koji dolaze iz države koja se smatra sigurnom.</p>	<p>Pravo na priznavanje statusa izbjeglice:</p> <p>A je tačan odgovor, dok B nije (iako se u nekim zemljama osobama koje su napustile svoju zemlju zbog građanskog rata ili gladi može pružiti zaštita, a da im se, pri tome, ne dodjeljuje izbjeglički status prema međunarodnim konvencijama). C se prema Ženevskoj konvenciji ne odnosi na izbjeglice, iako se naširoko koristi unutar EU kada se radi o tražiteljima azila.</p>
<p>Sloboda vjeroispovijesti:</p> <p>A. Ne može se uskratiti ljudima na osnovu toga što pripadaju manjinskoj vjeri.</p> <p>B. Obavezuje vlasti da priznaju i finansijski pomažu vjerske grupe.</p> <p>C. Države je ne mogu ograničiti ni na koji način.</p>	<p>Sloboda vjeroispovijesti:</p> <p>A je tačan odgovor. Vlasti su obavezne poštovati slobodu vjeroispovijesti, ali nemaju zakonsku obavezu da uspostave bilo kakav sistem priznavanja i finansiranja. Vlasti mogu ograničiti vjerske slobode tamo gdje bi one, naprimjer, bile u suprotnosti sa osnovnim ljudskim pravima.</p>
<p>Pravo na imovinu:</p> <p>A. Ne znači da vlasti ne mogu prisvojiti nečiju imovinu po osnovu javnog interesa.</p> <p>B. Je povrijeđeno ukoliko se izvrši evakuacija cijelog sela bez odgovarajuće kompenzacije za izgradnju hidrocentrale.</p> <p>C. Omogućava osobama da imovinu koju su ukrale smatraju svojom imovinom.</p>	<p>Pravo na imovinu:</p> <p>A i B su tačni. C je očigledno netačno.</p>
<p>Izbori:</p> <p>A. Svi građani imaju pravo da glasaju, čak i ukoliko si lišeni svojih građanskih prava nakon što su počinili krivično djelo.</p> <p>B. Osoba može imati pravo na dva glasa ukoliko je ta osoba poslodavac.</p> <p>C. Glasanje mora biti tajno.</p>	<p>Izbori:</p> <p>Samo je C tačan odgovor. Vlasti mogu zabraniti glasanje osobama koje su izgubile svoja građanska prava. Jednak broj glasova za sve koji imaju pravo glasa jeste međunarodno prihvaćeno pravilo.</p>
<p>Sloboda izražavanja:</p> <p>A. Može se ograničiti zbog sprečavanja klevete.</p> <p>B. Ne može se ograničiti zbog javnog morala.</p> <p>C. Može se ograničiti kako bi se spriječila vjerska netolerancija.</p>	<p>Sloboda izražavanja:</p> <p>A i C su tačni odgovori. Sloboda izražavanja se u određenim okolnostima može ograničiti, na primjer, zbog zaštite javnog morala, sprečavanja kriminala, zaštite zdravlja, zaštite od klevete, itd., ukoliko je to uređeno zakonom.</p>
<p>Pravo na rad:</p> <p>A. Obavezuje države da svim svojim građanima osiguraju posao.</p> <p>B. Znači da niko ne može biti proizvoljno otpušten.</p> <p>C. Ne znači da vlast mora da se trudi da dostigne stoprocentnu zaposlenost.</p>	<p>Pravo na rad:</p> <p>Samo je B tačan odgovor. U Evropi, države su obavezne da ulože napore na dostizanju stoprocentne zaposlenosti, ali to nije obuhvaćeno sporazumima UN-a.</p>

<p>Pravo na zdravu životnu sredinu:</p> <p>A. Brani državama odlaganje toksičnog otpada koji nepovratno uništava tlo. B. Želi zaštititi ljudska bića, životinje i biljke. C. Još uvijek nije priznato kao univerzalno pravo.</p>	<p>Pravo na zdravu životnu sredinu:</p> <p>C je tačno, iako pravo na zdravlje znači zaštitu od štetnih uticaja koji su direktna posljedica zagađenja. Međutim, čak i ti slučajevi pružaju univerzalnu zaštitu samo ljudima, a ne i biljkama i životinjama. „Afrička povelja“ i „Povelja Evropske unije“, koje nijesu univerzalno prihvaćene, donekle uvode pravo na čistu okolinu.</p>
<p>U skladu s pravom na obrazovanje:</p> <p>A. Ne može se naplaćivati školarina u osnovnom obrazovanju, samo se mogu zahtijevati troškovi školskih izleta i za udžbenike. B. Država ima obavezu da uraditi sve kako bi što više učenika uspješno završilo svoje obrazovanje. C. Država je obavezna da svim učenicima obezbijedi jednake uslove u obrazovanju.</p>	<p>U skladu s pravom na obrazovanje:</p> <p>B i C su tačni odgovori (te su obaveze obuhvaćene Konvencijom o pravima djeteta). Osnovno obrazovanje bi, u principu, moralo biti besplatno, a to se ne odnosi samo na školarinu nego i na druge, indirektno troškove proizvedene osnovnim aktivnostima koje škola organizuje.</p>
<p>Kažnjavanje djece u školama:</p> <p>A. Nije dozvoljeno fizičko kažnjavanje. B. Nije zabranjeno ako je kazna psihički surova. C. Može se koristiti ako se roditelji slažu.</p>	<p>Kažnjavanje djece u školama:</p> <p>A se smatra tačnim odgovorom, jer Evropski sud za ljudska prava za sve slučajeve prihvata da je fizičko kažnjavanje kršenje Konvencije (a to je u saglasnosti sa interpretacijom Konvencije o pravima djeteta koju je dao Komitet za dječja prava). B je netačno pošto se zabrana odnosi na sve okrutne kazne. Što se tiče odgovora C, ne postoji rečenica koja govori da kazna direktno zavisi od pristanka roditelja.</p>
<p>U školi:</p> <p>A. Ne bi trebalo poklanjati pažnju pitanjima zaštite okoline. B. Malu bi djecu trebalo učiti da poštuju roditelje. C. Malu bi djecu trebalo podučavati o ljudskim pravima i u praksi im pokazati da se njihova prava poštuju.</p>	<p>U školi:</p> <p>B i C su tačni odgovori: takve su odredbe sadržane u Konvenciji o pravima djeteta, gdje se takođe navodi da bi u okviru obrazovanja trebalo razvijati osjećaj za zaštitu okoline.</p>
<p>Na sudu:</p> <p>A. Svaki kriminalac ima pravo na advokata. B. Ljudi mogu biti osuđeni samo ako su priznali zločin. C. Osumnjičeni ima pravo na besplatne usluge prevodioca ukoliko se suđenje odvija na jeziku kojim on ne govori.</p>	<p>Na sudu:</p> <p>A i C su tačni odgovori.</p>
<p>Mučenje:</p> <p>A. Je dozvoljeno u cilju sprečavanja terorističkih napada. B. Je dozvoljeno samo uz sudsku odluku. C. Nije dozvoljeno ni u kom slučaju.</p>	<p>Mučenje:</p> <p>C je tačno (mučenje nije dozvoljeno čak ni u slučajevima koji se tiču nacionalne bezbjednosti).</p>
<p>Pravo na život je povrijeđeno ukoliko:</p> <p>A. Neko slučajno umre zbog policijske sile kojom se sprečava napad na život nekog drugog. B. Neko umre zbog rata, čak i ako je on legalan. C. Neko umre zbog nepotrebne sile koju je policija primijenila.</p>	<p>Pravo na život je povrijeđeno ukoliko:</p> <p>C je tačan odgovor. U slučaju odgovora po A, pravo na život bilo bi povrijeđeno ukoliko bi policija primijenila silu koja nije apsolutno neophodna.</p>

<p>U skladu s pravom na smještaj:</p> <p>A. Sve države su obavezne da se pobrinu da niko ne bude beskućnik.</p> <p>B. Stranci bi trebalo da imaju jednak pristup socijalnom smještaju kao i domaći državljani.</p> <p>C. Država bi trebalo da se potruditi da smanji broj beskućnika.</p>	<p>U skladu sa pravom na smještaj:</p> <p>B i C su tačni.</p>
<p>U skladu sa pravom na zdravstvenu zaštitu:</p> <p>A. Vlasti nijesu dužne da sprečavaju povrede na radu.</p> <p>B. Svako bi trebalo da ima pristup zdravstvenoj zaštiti.</p> <p>C. Ljekovi bi trebalo da budu besplatni.</p>	<p>U skladu sa pravom na zdravstvenu zaštitu:</p> <p>B je tačan odgovor. Sprečavanje povreda na radu smatra se obavezom. Ljekovi se mogu i prodavati.</p>
<p>U skladu s pravom na slobodu kretanja:</p> <p>A. Osobi može, zbog javne sigurnosti, biti zabranjeno da se nastani na određenom mjestu.</p> <p>B. Uskraćivanje vize osobi koja nije krivično osuđivana predstavlja povredu ljudskih prava.</p> <p>C. Dozvoljeno je pritvaranje kriminalaca.</p>	<p>U skladu s pravom na slobodu kretanja:</p> <p>A i C su tačni odgovori. Viza se može uskratiti i drugim osobama, a ne samo krivično osuđivanim. Sloboda kretanja može se ograničiti i zbog zaštite zdravlja stanovništva, javnog reda i državne sigurnosti, ukoliko je to uređeno zakonom.</p>

Radni list za učenike 5.2

Popis ljudskih prava

Slijedi lista ljudskih prava koja se navode u „Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima“ (UDHR), „Međunarodnoj konvenciji o građanskim i političkim pravima“ (ICCPR), „Međunarodnoj konvenciji o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima“, „Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima“ (ECHR) i revidiranoj „Evropskoj socijalnoj povelji“ (ESC).

1. Pravo na život.
2. Zabrana mučenja.
3. Zabrana ropstva.
4. Pravo na slobodu i sigurnost.
5. Pravo na pravično suđenje.
6. Pravo na djelotvoran pravni lijek u slučaju povrede ljudskog prava.
7. Zabrana diskriminacije; pravo na ravnopravnost.
8. Pravo čovjeka da bude priznat kao osoba; pravo na nacionalnu pripadnost.
9. Pravo na privatnost i porodični život.
10. Pravo na brak.
11. Pravo na posjedovanje imovine.
12. Pravo osoba na kretanje.
13. Pravo na azil.
14. Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti.
15. Sloboda izražavanja.
16. Sloboda okupljanja i udruživanja.
17. Pravo na hranu, piće i smještaj.
18. Pravo na zdravstvenu zaštitu.
19. Pravo na obrazovanje.
20. Pravo na zapošljavanje.
21. Pravo na odmor i slobodno vrijeme.
22. Pravo na socijalnu zaštitu.
23. Pravo na političko djelovanje.
24. Pravo na učešće u kulturnom životu.
25. Zabrana destrukcije ljudskih prava.
26. Pravo na društveni poredak koji omogućava ostvarivanje ljudskih prava.
27. Odgovornosti i obaveze pojedinca.

Radni list za učenike 5.3

Slučajevi povrede ljudskih prava

Povreda ili kršenje ljudskih prava	Ljudska prava
a. Gospođa X, čiji su muž i kćerka poginuli u saobraćajnoj nesreći prije nekoliko godina, ne može se ponovo udati ukoliko joj muževljev brat to izričito ne dozvoli.	
b. Zatvorski čuvari su koristili pse kako bi zastrašili i uplašili zatvorenike, a jednom prilikom je pas zaista i ujeo jednog od zatvorenika.129	
c. U lokalnoj fabrici radnici moraju raditi najmanje deset sati dnevno bez pauze.	
d. Otkako su uhapšeni, njih trojica imaju problema da se sastanu s advokatima. Mnogo puta se desilo da advokati ne budu pušteni u zatvor. Zatvorenicima nije dozvoljeno da obave zajednički razgovor s advokatima, što je praktično značilo da dvojica od njih trojice nijesu imali pravo da se sastanu s advokatom.	
e. Žena koja je radila isti posao, bila istog starosnog doba i imala jednako iskustvo bila je plaćena manje nego njene muške kolege.	
f. X je kidnapovao Y i tri dana ga držao kao taoca, a potom mu pucao u glavu, da bi Y podlegao ranama tri dana nakon toga.	
g. Gospođa X, zavisnik o drogama, fotografisana je kako izlazi sa sastanka udruženja Anonimnih zavisnika, a fotografija je kasnije objavljena.	
h. Jedna žena koju je muž maltretirao uspjela je dobiti razvod braka tek nakon što je mužu dala kuću, automobil i svu svoju imovinu. Njoj nije ostalo ništa.	
i. Gospođi X, koja je bolovala od upale pluća koja je prijetila da joj ugrozi život, nije pruženo medicinsko liječenje, jer je u zemlji boravila ilegalno.	
j. Sedamdeset procenata stanovništva oblasti X bilo je prisiljeno da se odatle iseli, a kasnije im je bilo zabranjeno da se vrate. Nije im bilo dozvoljeno da napuštaju svoje kampove da bi odlazili na obližnje njive i sijali usjeve, a bilo im je zabranjeno i da se kreću većinom puteva.	
k. Crnci su kupovani u Africi za, recimo, bocu viskija, a prodavani u Sjevernoj Americi za 1200 do 1500 dolara.	
l. U zemlji X, namjerno su uništena sva sredstva za preživljavanje lokalnog stanovništva: usjevi, zalihe vode i stoka.	
m. U zemlji X, građani mogu biti uhapšeni bez prethodne optužbe.	
n. Dvadesetšestogodišnji novinar jednih dnevnih novina ubijen je u, kako se sumnja, odmazdi zbog načina na koji je izvještavao o nedavno završenoj izbornoj kampanji.	
o. Gospodin X dobio je poziv za mobilizaciju. Pisao je nadležnom odjelu za mobilizaciju, pozivajući se na prigovor savjesti protiv služenja vojnog roka, te je odbio da se javi na regrutaciju. Optužen je za neposluš i zabranjeno mu je da napušta zemlju.	
p. U zemlji X, pripadnicima religije Falun Gong zabranjeno je sastajanje.	
q. Vladajuća etnička većina donijela je propis po kome su pripadnici	

manjina kao što su Jevreji i Romi morali živjeti u za to određenim dijelovima grada.	
r. Djeca koja žive u selu nijesu u mogućnosti da pohađaju osnovnu školu, jer ne postoji osnovne škole na nekoj razumnoj udaljenosti.	
s. Zato što njegovu kandidaturu nijesu odobrile vjerske vlasti u zemlji, X se nije mogao kandidovati na parlamentarnim izborima.	
t. S obzirom na to da je crnac, X se ne može zaposliti kao doktor u lokalnoj bolnici.	
u. U nekim zemljama, socijalno ugrožene kategorije stanovništva nemaju pristup programima dodjele hrane i smještaja, niti su im dostupne zdravstvene usluge.	
v. Gospodin X, čija je kuća spaljena, nije imao pravo na zahtjev za odštetu.	
w. X, četrdesetsedmogodišnja žena, koja je uvijek radila u kući kao domaćica i majka petoro djece, gubi svaku socijalnu sigurnost nakon razvoda od muža.	
x. Gospodin X, otac dvoje djece, uhapšen je i maltretiran u zemlji X jer je pisao pjesme koje kritikuju vladajući režim. Njegova molba za politički azil u zemlji A odbijena je. On tvrdi da će se suočiti sa torturom kada se vrati kući, što je sada obavezan da uradi.	
y. Iz takozvanih praktičnih razloga, fizički hendikepiranim osobama, kao što su paraplegičari i drugi ljudi u invalidskim kolicima, zabranjeno je pohađanje kulturnih događaja u lokalnom pozorištu.	
z. Za sticanje državljanstva zemlje X potreban je prethodni boravak u zemlji u periodu od 15 godina, zatim zadovoljavanje određenih fizičkih i mentalnih uslova, te nerazumno visoke administrativne takse. Kao rezultat toga, hiljade Roma koji imaju dugogodišnje veze sa tom teritorijom ostaju bez državljanstva u sopstvenoj zemlji.	

Radni list za učenike 5.5

Kviz o ljudskim pravima (kartice)

<p>Zapošljavanje djece mlađe od 17 godina: A. Je u svakom slučaju povreda prava djeteta. B. Je povreda prava djeteta ukoliko se radi o poslovima koji narušavaju zdravlje. C. Može se prihvatiti ako je vlada utvrdila da minimalna starosna granica za rad bude ispod 17 godina.</p>	<p>Zapošljavanje djece mlađe od 17 godina: C je tačan odgovor: Konvencijom o pravima djeteta zabranjen je rad djece koji je po njih opasan ili predstavlja vid eksploatacije, ali se dozvoljava vlastima da odrede starosno doba na koje se zabrana odnosi. Postoji pritisak u smislu usvajanja što strožijih ograničenja.</p>
<p>U skladu sa međunarodnim sporazumina o pravu na snabdijevanje vodom: A. Vlasti se obvezuju da će osigurati građanima čistu i zdravu vodu. B. Vlasti ne smiju diskriminisati neke građane u snabdijevanju vodom. C. Vlasti ne smiju zabraniti građanima pristup izvorima vode.</p>	<p>U skladu sa međunarodnim sporazumina o pravu na snabdijevanje vodom: Prema interpretaciji Komisije za ekonomska i socijalna prava pri UN-a, B i C su tačni, A nije. Poštovanje prava na vodu nešto je prema čemu vlasti moraju stremiti, ali građani ne mogu zahtijevati ostvarenje tog prava kao takvog.</p>
<p>Smrtna kazna: A. Je zabranjena širom svijeta. B. Je ukinuta u zakonima i praksi u više od 50% svih zemalja. C. Se ne dopušta u slučaju ljudi mlađih od 18.</p>	<p>Smrtna kazna: B i C su tačni, A nije. Smrtna kazna još uvijek nije u potpunosti zabranjena u zemljama članicama UN-a, niti prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, iako je u oba slučaja zabranjena dodatnim protokolom. Protokol br.6 (ukidanje smrtne kazne u vrijeme mira) i Protokol br. 13 (ukidanje smrtne kazne u svim uslovima) prema ECHR su potpisale i/ili ratifikovale mnoge države.</p>
<p>Ekonomska i socijalna prava: A. Nijesu istinska ljudska prava. B. Ne očekuje se da države odmah ispune ova prava prema svim pojedincima. C. Može zahtijevati svaki evropski pojedinac.</p>	<p>Ekonomska i socijalna prava: B je tačno. Službeno, ekonomska i socijalna prava su punovažna ljudska prava, iako je tačno da je obaveza da se priznaju mnogo manja nego za mnoga građanska i politička prava. Međunarodna konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima očekuje da države streme njihovom ispunjenju, ali ne postoji evropski mehanizam koji pojedincima omogućava da ulože žalbu (iako pod nekim ograničenjima dodatni protokol dopušta da to naprave organizacije).</p>

<p>Prema odredbama o pravu na obrazovanje:</p> <p>A. Pojedinci i grupe smiju otvoriti školu ukoliko ispunjavaju minimalne zakonske uslove.</p> <p>B. Nema obaveza koje su vezane za sadržaj obrazovnih programa.</p> <p>C. Vlasti se obavezuju da će osigurati obavezno školovanje za one mlađe od 18.</p>	<p>Prema odredbama o pravu na obrazovanje:</p> <p>A je tačan odgovor, dok B i C nijesu.</p> <p>Međunarodne konvencije, kao što je ona o pravima djeteta, navode da se kroz obrazovanje djeca moraju informisati o ljudskim pravima.</p>
<p>Pravo na priznavanje statusa izbjeglice:</p> <p>A. Postoji za ljude koji imaju opravdan strah da će ih progoniti zbog njihove rase, vjere ili političkog mišljenja i koji su zbog toga pobjegli iz države.</p> <p>B. Takođe postoji zbog ljudi koji su pobjegli iz države zbog građanskog rata i gladi.</p> <p>C. Vlast može odbiti sve kandidate koji dolaze iz države koja se smatra sigurnom.</p>	<p>Pravo na priznavanje statusa izbjeglice:</p> <p>A je tačan odgovor, dok B nije (iako se u nekim zemljama osobama koje su napustile svoju zemlju zbog građanskog rata ili gladi može pružiti zaštita, a da im se, pri tome, ne dodjeljuje izbjeglički status prema međunarodnim konvencijama). C se prema Ženevskoj konvenciji ne odnosi na izbjeglice, iako se naširoko koristi unutar EU kada se radi o tražiteljima azila.</p>
<p>Sloboda vjeroispovijesti:</p> <p>A. Ne može se uskratiti ljudima na osnovu toga što pripadaju manjinskoj vjeri.</p> <p>B. Obavezuje vlasti da priznaju i finansijski pomažu vjerske grupe.</p> <p>C. Države je ne mogu ograničiti ni na koji način.</p>	<p>Sloboda vjeroispovijesti:</p> <p>A je tačan odgovor. Vlasti su obavezne poštovati slobodu vjeroispovijesti, ali nemaju zakonsku obavezu da uspostave bilo kakav sistem priznavanja i finansiranja. Vlasti mogu ograničiti vjerske slobode tamo gdje bi one, naprimjer, bile u suprotnosti sa osnovnim ljudskim pravima.</p>
<p>Pravo na imovinu:</p> <p>A. Ne znači da vlasti ne mogu prisvojiti nečiju imovinu po osnovu javnog interesa.</p> <p>B. Je povrijeđeno ukoliko se izvrši evakuacija cijelog sela bez odgovarajuće kompenzacije za izgradnju hidrocentrale.</p> <p>C. Omogućava osobama da imovinu koju su ukrale smatraju svojom imovinom.</p>	<p>Pravo na imovinu:</p> <p>A i B su tačni. C je očigledno netačno.</p>
<p>Izbori:</p> <p>A. Svi građani imaju pravo da glasaju, čak i ukoliko si lišeni svojih građanskih prava nakon što su počinili krivično djelo.</p> <p>B. Osoba može imati pravo na dva glasa ukoliko je ta osoba poslodavac.</p> <p>C. Glasanje mora biti tajno.</p>	<p>Izbori:</p> <p>Samo je C tačan odgovor. Vlasti mogu zabraniti glasanje osobama koje su izgubile svoja građanska prava. Jednak broj glasova za sve koji imaju pravo glasa jeste međunarodno prihvaćeno pravilo.</p>
<p>Sloboda izražavanja:</p> <p>A. Može se ograničiti zbog sprečavanja klevete.</p> <p>B. Ne može se ograničiti zbog javnog morala.</p> <p>C. Može se ograničiti kako bi se spriječila vjerska netolerancija.</p>	<p>Sloboda izražavanja:</p> <p>A i C su tačni odgovori. Sloboda izražavanja se u određenim okolnostima može ograničiti, na primjer, zbog zaštite javnog morala, sprečavanja kriminala, zaštite zdravlja, zaštite od klevete, itd., ukoliko je to uređeno zakonom.</p>
<p>Pravo na rad:</p> <p>A. Obavezuje države da svim svojim građanima osiguraju posao.</p> <p>B. Znači da niko ne može biti proizvoljno otpušten.</p> <p>C. Ne znači da vlast mora da se trudi da dostigne stoprocentnu zaposlenost.</p>	<p>Pravo na rad:</p> <p>Samo je B tačan odgovor. U Evropi, države su obavezne da ulože napore na dostizanju stoprocentne zaposlenosti, ali to nije obuhvaćeno sporazumima UN-a.</p>

<p>Pravo na zdravu životnu sredinu:</p> <p>A. Brani državama odlaganje toksičnog otpada koji nepovratno uništava tlo. B. Želi zaštititi ljudska bića, životinje i biljke. C. Još uvijek nije priznato kao univerzalno pravo.</p>	<p>Pravo na zdravu životnu sredinu:</p> <p>C je tačno, iako pravo na zdravlje znači zaštitu od štetnih uticaja koji su direktna posljedica zagađenja. Međutim, čak i ti slučajevi pružaju univerzalnu zaštitu samo ljudima, a ne i biljkama i životinjama. „Afrička povelja“ i „Povelja Evropske unije“, koje nijesu univerzalno prihvaćene, donekle uvode pravo na čistu okolinu.</p>
<p>U skladu s pravom na obrazovanje:</p> <p>A. Ne može se naplaćivati školarina u osnovnom obrazovanju, samo se mogu zahtijevati troškovi školskih izleta i za udžbenike. B. Država ima obavezu da uraditi sve kako bi što više učenika uspješno završilo svoje obrazovanje. C. Država je obavezna da svim učenicima obezbijedi jednake uslove u obrazovanju.</p>	<p>U skladu s pravom na obrazovanje:</p> <p>B i C su tačni odgovori (te su obaveze obuhvaćene Konvencijom o pravima djeteta). Osnovno obrazovanje bi, u principu, moralo biti besplatno, a to se ne odnosi samo na školarinu nego i na druge, indirektno troškove proizvedene osnovnim aktivnostima koje škola organizuje.</p>
<p>Kažnjavanje djece u školama:</p> <p>A. Nije dozvoljeno fizičko kažnjavanje. B. Nije zabranjeno ako je kazna psihički surova. C. Može se koristiti ako se roditelji slažu.</p>	<p>Kažnjavanje djece u školama:</p> <p>A se smatra tačnim odgovorom, jer Evropski sud za ljudska prava za sve slučajeve prihvata da je fizičko kažnjavanje kršenje Konvencije (a to je u saglasnosti sa interpretacijom Konvencije o pravima djeteta koju je dao Komitet za dječja prava). B je netačno pošto se zabrana odnosi na sve okrutne kazne. Što se tiče odgovora C, ne postoji rečenica koja govori da kazna direktno</p>
<p>U školi:</p> <p>A. Ne bi trebalo poklanjati pažnju pitanjima zaštite okoline. B. Malu bi djecu trebalo učiti da poštuju roditelje. C. Malu bi djecu trebalo podučavati o ljudskim pravima i u praksi im pokazati da se njihova prava poštuju.</p>	<p>U školi:</p> <p>B i C su tačni odgovori: takve su odredbe sadržane u Konvenciji o pravima djeteta, gdje se takođe navodi da bi u okviru obrazovanja trebalo razvijati osjećaj za zaštitu okoline.</p>
<p>Na sudu:</p> <p>A. Svaki kriminalac ima pravo na advokata. B. Ljudi mogu biti osuđeni samo ako su priznali zločin. C. Osumnjičeni ima pravo na besplatne usluge prevodioca ukoliko se suđenje odvija na jeziku kojim on ne govori.</p>	<p>Na sudu:</p> <p>A i C su tačni odgovori.</p>
<p>Mučenje:</p> <p>A. Je dozvoljeno u cilju sprečavanja terorističkih napada. B. Je dozvoljeno samo uz sudsku odluku. C. Nije dozvoljeno ni u kom slučaju.</p>	<p>Mučenje:</p> <p>C je tačno (mučenje nije dozvoljeno čak ni u slučajevima koji se tiču nacionalne bezbjednosti).</p>
<p>Pravo na život je povrijeđeno ukoliko:</p> <p>A. Neko slučajno umre zbog policijske sile kojom se sprečava napad na život nekog drugog. B. Neko umre zbog rata, čak i ako je on legalan. C. Neko umre zbog nepotrebne sile koju je policija primijenila.</p>	<p>Pravo na život je povrijeđeno ukoliko:</p> <p>C je tačan odgovor. U slučaju odgovora po A, pravo na život bilo bi povrijeđeno ukoliko bi policija primijenila silu koja nije apsolutno neophodna.</p>

<p>U skladu s pravom na smještaj:</p> <p>A. Sve države su obavezne da se pobrinu da niko ne bude beskućnik.</p> <p>B. Stranci bi trebalo da imaju jednak pristup socijalnom smještaju kao i domaći državljani.</p> <p>C. Država bi trebalo da se potruditi da smanji broj beskućnika.</p>	<p>U skladu sa pravom na smještaj:</p> <p>B i C su tačni.</p>
<p>U skladu sa pravom na zdravstvenu zaštitu:</p> <p>A. Vlasti nijesu dužne da sprečavaju povrede na radu.</p> <p>B. Svako bi trebalo da ima pristup zdravstvenoj zaštiti.</p> <p>C. Ljekovi bi trebalo da budu besplatni.</p>	<p>U skladu sa pravom na zdravstvenu zaštitu:</p> <p>B je tačan odgovor. Sprečavanje povreda na radu smatra se obavezom. Ljekovi se mogu i prodavati.</p>
<p>U skladu s pravom na slobodu kretanja:</p> <p>A. Osobi može, zbog javne sigurnosti, biti zabranjeno da se nastani na određenom mjestu.</p> <p>B. Uskraćivanje vize osobi koja nije krivično osuđivana predstavlja povredu ljudskih prava.</p> <p>C. Dozvoljeno je pritvaranje kriminalaca.</p>	<p>U skladu s pravom na slobodu kretanja:</p> <p>A i C su tačni odgovori. Viza se može uskratiti i drugim osobama, a ne samo krivično osuđivanim. Sloboda kretanja može se ograničiti i zbog zaštite zdravlja stanovništva, javnog reda i državne sigurnosti, ukoliko je to uređeno zakonom.</p>

Materijal za nastavnika

Slijedi lista ljudskih prava koja se navode u „Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima“ (UDHR), „Međunarodnoj konvenciji o građanskim i političkim pravima“ (ICCPR), „Međunarodnoj konvenciji o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima“, „Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima“ (ECHR) i revidiranoj „Evropskoj socijalnoj povelji“ (ESC). Priloženi pregled sastavljen je za obrazovne potrebe.

	UDHR	ECHR	ESC	ICCPR	ISESCR
1. Pravo na život	3	2		6	
2. Zabrana mučenja	5	3	26	7, 10	
3. Zabrana ropstva	4	4		8	
4. Pravo na slobodu i sigurnost	3	5		9	
5. Pravo na pravično suđenje	10, 11	6, 7		14, 15	
6. Pravo na djelotvoran pravni lijek	8	13	D	2, 9	
7. Zabrana diskriminacije; pravo na ravnopravnost	2, 7	14	4, 15, 20, 27, E	3, 26	3
8. Pravo čovjeka da bude priznat kao osoba; pravo na nacionalnu pripadnost	6, 15			16, 24	
9. Pravo na privatnost i porodični život	12	8		17	
10. Pravo na brak	16	12		23	
11. Pravo na posjedovanje imovine	17				15
12. Pravo na kretanje	13		18	12	
13. Pravo na azil	14			18	
14. Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti	18	9		18	
15. Sloboda izražavanja	19	10	28	19	8
16. Sloboda okupljanja i udruživanja	20	11	5, 28	21, 22	8
17. Pravo na hranu, piće i smještaj	25		30, 31		11
18. Pravo na zdravstvenu zaštitu	25		11		7, 12
19. Pravo na obrazovanje	26		10		13, 14
20. Pravo na zapošljavanje	23		1, 2, 3, 4, 24		6, 7
21. Pravo na odmor i slobodno vrijeme	24		2		7
22. Pravo na socijalnu zaštitu	22, 25		7, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 23, 25		9, 10
23. Pravo na političko djelovanje	21		22	25	
24. Pravo na učešće u kulturnom životu	27			27	15
25. Zabrana destrukcije ljudskih prava	30	17		5, 20	5
26. Pravo na društveni poredak koji omogućava ostvarivanje ljudskih prava	28			2	2
27. Obaveze pojedinca	29				

Bilješka: Neki članovi ESC-a obilježeni su brojkama, a neki štampanim slovima.

NASTAVNA JEDINICA 6

Odgovornost

Koje vrste odgovornosti imamo?

6.1. Odgovornosti u porodici

Ljudi se suočavaju sa sukobom lojalnosti – kako se odlučiti?

6.2. Zašto bi trebalo poštovati zakon?

Koji su najbolji razlozi za poštovanje zakona?

6.3. Čiji je to problem?

Kako se dijele društvene odgovornosti?

6.4. Zašto ljudi postaju aktivni građani?

Zašto ljudi žele izmijeniti društvo i kako to mogu uraditi?

NASTAVNA JEDINICA 6: Odgovornost

Koje vrste odgovornosti imamo?

Pravna odgovornost

Građani bilo koje zemlje imaju pravo da znaju svoja zakonska prava, ali moraju da shvate da i oni u određenoj mjeri imaju zakonsku odgovornost prema državi i prema drugim građanima. Odgovornosti građana u demokratskom sistemu ponekad se mogu podvesti pod tri osnovne dužnosti: dužnost glasanja, dužnost plaćanja poreza i dužnost poštovanja zakona.

Odgovornosti često predstavljaju pandan pravima. Na primjer, pravo na slobodu govora podrazumijeva i odgovornost da to isto pravo damo i drugima. Međutim, osobe koje počine krivično djelo ne moraju nužno izgubiti prava koja su uskratila drugima (kao u slučaju ubistva ili diskriminacije). Slično tome, ljudi često imaju odgovornosti koje nijesu recipročne, na primjer, odgovornosti koje roditelji imaju prema djeci.

Moralna odgovornost

U okviru obrazovanja za demokratiju i ljudska prava veoma je važno njegovati sposobnost mladih da razmišljaju na moralno ispravan način. Bez te sposobnosti ne može biti ni kritičke procjene zakona jednog društva, niti njegovih struktura u smislu njihove ispravnosti (pravednosti). Stoga bi, kada se u školi govori o zakonima koji se odnose na učenike, učenike trebalo podsticati da kritički procjenjuju funkcije i svrhe tih zakona, kao i da razmatraju moguće promjene tih zakona.

Učenje i podučavanje za odgovornost

Analiziranjem razloga zbog kojih se ljudi bave društveno korisnim radom, kao i naglašavanjem potreba drugih, nastavnici mogu pomoći učenicima da izgrade svijest o potrebama i pravima drugih. Takođe je veoma važno da nastavnici za učenike predstavljaju model odgovornog ponašanja.

Učenici uče kako da postanu odgovorni građani ne samo putem nastave u školi, nego i tako što im se pruži mogućnost da uče iz vlastitog iskustva. U tom smislu, škole orijentisane ka obrazovanju za demokratiju i ljudska prava na razne načine podstiču učenike da se uključe u društveni život kako u školi tako i u široj zajednici, na primjer, putem školskih vijeća i slično.

U ovoj jedinici učenici će:

- istraživati raspon odgovornosti koju građani imaju u društvu;
- istraživati prirodu pravne odgovornosti ljudi;
- razmotriti prirodu zajedničke društvene odgovornosti;
- – razmotriti zašto čovjek snosi ličnu odgovornost za promjene u društvu.

NASTAVNA JEDINICA 6: Odgovornost**Koje vrste odgovornosti imamo?**

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metodi
Lekcija 1: Odgovornosti u porodici	Razmotriti raspon odgovornosti koje ljudi imaju. Razumjeti da odgovornosti mogu doći u sukob jedne s drugima.	Učenici analiziraju moralne dileme. Učenici raspravljaju o alternativnim analizama. Učenici izražavaju lični stav.	Kopije priče „Milanov izbor“. Papiri za pismene zadatke.	Individualna rasprava u manjim grupama. Plenarna rasprava. Individualni pismeni rad.
Lekcija 2: Zašto bi trebalo poštovati zakon?	Ispitati moralne osnove na kojima se zasnivaju odluke o sukobu odgovornosti.	Učenici analiziraju moralnu dilemu. Učenici kritički ocjenjuju razloge za poštovanje zakonskih obaveza. Učenici predlažu situacije u kojima bi moralna obaveza mogla biti iznad obaveze poštovanja zakona.	Kopije priče „Šmitova dilema“. Papir za pisane zadatke. Tabla.	Zajednička analiza moralne dileme. Analiza koju vodi nastavnik. Pisanje priče. Plenarna rasprava.
Lekcija 3: Čiji je to problem?	Razmotriti prirodu zakonske odgovornosti ljudi. Razmotriti razliku između moralnih i zakonskih obaveza.	Učenici raspravljaju o odgovornostima za određene društvene probleme. Učenici popunjavaju okvir za razmišljanje. Učenici pišu odgovore na postavljena pitanja.	Kopije „pisma“. Tabla. Papir za pisanje za svakog učenika pojedinačno.	Strukturalna kritička analiza. Analiza i rasprava u manjim grupama. Postizanje dogovora i pregovaranje. Individualni pismeni rad.
Lekcija 4: Zašto ljudi postaju aktivni građani?	Razmotriti prirodu zajedničke društvene odgovornosti. Razmotriti razloge zašto ljudi prihvataju odgovornost za patnju drugih ljudi. Istražiti ulogu nevladinih organizacija (NVO-a) u građanskom društvu.	Učenici u grupnom radu sastavljaju djelove priče. Učenici iznose pretpostavke o razlozima društveno motivisanog ponašanja. Učenici razmišljaju o ulozi NVO-a. U grupama, učenici istražuju rad NVO-a ili društvenih aktivista. U grupama, učenici predstavljaju svoje rezultate.	Kopije kartica o Jeleni Šantić (radni list za učenike 6.4), već izrezane. Materijali koji podržavaju učeničko istraživanje. Materijali za prezentacije grupa, npr. veliki listovi papira, olovke u bojama.	Grupni rad. Pregovaranje. Moralno zaključivanje. Kritičko ocjenjivanje. Istraživanje. Grupno predstavljanje.

Lekcija 1

Odgovornosti u porodici

Ljudi se suočavaju sa sukobom lojalnosti – kako se odlučiti?

Obrazovni ciljevi	Razmotriti raspon odgovornosti koje ljudi imaju. Razumjeti da odgovornosti mogu doći u sukob jedne s drugima. Ispitati moralne osnove na kojima se zasnivaju odluke o sukobu odgovornosti.
Učenički zadaci	Učenici analiziraju moralne dileme. Učenici raspravljaju o alternativnim analizama. Učenici izražavaju lični stav.
Sredstva	Kopije priče „Milanov izbor“. Papiri za pismene zadatke.
Metodi	Individualna rasprava u manjim grupama. Plenarna rasprava. Individualni pismeni rad.

Konceptualno učenje

Odgovornost: Nešto što ljudi moraju uraditi – odgovornost može biti zakonska, moralna ili društvena, zavisno od okolnosti.

Moralni sukob: Konflikt s kojim se ljudi suočavaju kada treba da se odluče između dva ili više pravaca djelovanja.

Građanska odgovornost: Čovjekova dužnost prema široj zajednici. Ta se vrsta odgovornosti javlja kao rezultat toga što pripadnost zajednici podrazumijeva prava kao naknadu za odgovornosti.

Lekcija

Nastavnik objašnjava učenicima da svako ima odgovornosti neke vrste i da se problemi mogu javiti kada ljudi stave određene odgovornosti ispred ostalih. Pri tome se ljudi suočavaju sa problemom izbora. Nastavnik zatim čita priču „Milanov izbor“ i upućuje učenike da razmisle o pitanjima koja slijede. O nekim se pitanjima može raspravljati i u parovima prije nego što se daju konačni odgovori, dok bi za druga pitanja učenici trebalo da zabilježe određene napomene prije nego što svoje ideje iznesu cijelom razredu.

1. Šta se u priči kaže o vrstama odgovornosti koje Milan ima? Koliko ste različitih vrsta odgovornosti pronašli (Prema sebi? Prema porodici? Prema školi? Prema lokalnoj zajednici? Prema široj zajednici?).
2. Šta mislite šta bi Milan trebalo da uradi i zašto? Da li se svi u razredu slažu?
3. Šta mislite koliko je teška odluka koju Milan treba da donese? Šta je čini teškom?
4. Koje odgovornosti u priči ima Milanov otac? Koliko ih možete nabrojati?
5. Mislite li da je Milanov otac bio u pravu kada mu je kazao da ostane kod kuće?
6. Koliko bi ozbiljno bilo da Milan ne poslušao oca? Da li bi to bila teška odluka za Milana? Navedite razloge zbog kojih tako mislite?

Pismeni zadatak

Svojim riječima napišite ono što mislite da je Milan napisao svome ocu. Uporedite svoj odgovor sa odgovorima drugih učenika. Učenici razmjenjuju svoje ideje s razredom.

Generalizacija

Možda su se učenici već susreli s nekim opštim aspektima moralnog sukoba.

Nastavnik odgovara na te misli ili traži od učenika da razmisle uopšteno o vrstama odgovornosti koje ljudi imaju prema:

- samima sebi;
- svojoj porodici;
- svojoj lokalnoj zajednici;
- nacionalnoj zajednici;
- širem svijetu.

Učenici opet rade u grupama. Možda će im trebati sto na kojem će poređati različite odgovornosti. U razredu se raspravlja o razlozima zašto se ljudi ne slažu oko toga do koje mjere ljudi imaju odgovornosti prema drugima i prema zajednici

Pojedinačne izjave

Nastavnik bi učenicima trebalo da dadne sljedeće informacije. „U priči neke od Milanovih odgovornosti dolaze u sukob jedne s drugima. Sjetite se nekih vlastitih primjera gdje ljudske odgovornosti mogu doći u sukob. Razmislite o nekim konkretnim primjerima i raspravite kako bi ljudi mogli riješiti takve sukobe odgovornosti.“

Ako učenicima bude teško da o ovome razmišljaju, nastavnik bi trebalo da im dadne neke konkretne primjere, stavljajući naglasak na lokalni kontekst.

Lekcija 2

Zašto bi ljudi trebalo da poštuju zakon?

Koji su najbolji razlozi za poštovanje zakona?

Obrazovni ciljevi	Istražiti prirodu pravne odgovornosti ljudi. Istražiti razliku između moralnih i zakonskih obaveza.
Učenički zadaci	Učenici analiziraju moralnu dilemu. Učenici kritički ocjenjuju razloge za poštovanje zakonskih obaveza. Učenici navode situacije u kojima bi moralna obaveza mogla biti iznad obaveze poštovanja zakona.
Sredstva	Kopije priče „Šmitova dilema“. Papir za pisane zadatke. Tabla. Ploč
Metodi	Zajednička analiza moralne dileme. Analiza koju vodi nastavnik. Pisanje priče. Plenarna rasprava.

Konceptualno učenje

Zakon: Pravilo koje donose lokalne ili državne vlasti.

Vladavina prava: U demokratskim društvima, vlade i oni koji su na vlasti podliježu zakonu koji važi u zemlji. Vlast se mijenja na demokratski način, u skladu sa pravilima koja su donesena ustavom, a ne upotrebom sile ili putem rata. Građani su uopšteno obavezni da poštuju zakon jer je on donesen demokratskim putem..

Zakonska obaveza: Obaveza koju čovjeku nameće zakon.

Moralna odgovornost: Lična odgovornost koju čovjek osjeća na osnovu svog uvjerenja o tome šta je dobro a šta loše.

Lekcija

Nastavnik uvodi priču „Šmitova dilema“ i traži od učenika da rade u paru kako bi razmišljali bi li je Šmit trebalo da prekrši zakon i ukrade novac ili ne. Nastavnik na tablu zapisuje različita mišljenja o tome da li je Šmit trebalo da ukrade novac. Nastavnik kaže učenicima da izaberu mišljenje s kojim se slažu i pismeno obrazlože svoje razloge:

- Šmit bi trebalo da ukrade novac zato što ...
- Šmit ne bi trebalo da ukrade novac zato što ...

Nastavnik na tabli zapisuje argumente koje učenici izlažu. Na primjer,

„Trebalo bi da ukrade novac jer je život njegove kćeri važniji od zakona koji kaže da se ne smije krasti“;

„Ne bi trebalo da ukrade novac jer bi ga mogli uhvatiti“; ili

„Ne bi trebalo da krade jer je pogrešno kršiti zakon“.

Nastavnik razmatra različite razloge. Po čemu se oni razlikuju? Jesu li neki razlozi bolji od drugih? Nastavnik, potom, traži od učenika da dovrše sljedeću rečenicu:

„Uopšteno je loše kršiti zakon zato što...“

Umjesto toga, nastavnik bi mogao od učenika tražiti da navedu što više razloga zbog kojih je pogrešno kršiti zakon. Tipično se na ovo pitanje ponudi niz odgovora, među kojima i sljedeći:

„Kršiti zakon je pogrešno jer:

- te mogu uhvatiti i kazniti;
- zakon štiti ljude od nepravde, a nanositi nepravdu drugima je pogrešno;
- svi bi se oteli kontroli da ih zakon ne sprečava;
- kršenje zakona uništava povjerenje među ljudima;
- društvu treba zakon i red da bi preživjelo, bez zakona bi nastao kaos;
- kršenje zakona je povreda prava pojedinca, na primjer, prava na život ili imovinu.“

Nastavnik razredu ističe da ljudi imaju niz razloga zašto poštuju zakon. Neki od njih imaju veze s vlastitim interesom, drugi razlozi pokazuju brigu za druge ljude, a neki pokazuju brigu za dobrobit društva kao cjeline (vidi bilješku ispod).

Kako bi prikazao te principe, nastavnik na tabli može nacrtati niz od tri koncentrična kruga u kojima će pisati „ja“, „drugi“, odnosno „društvo“, počevši od unutrašnjeg kruga. Različiti razlozi upisuju se u odgovarajuća područja.

Nastavnik napominje da osoba koja poštuje zakon ne mora nužno biti i „dobar građanin“. Mnoga loša djela počinili su ljudi koji su poštovali zakon, uz objašnjenje da su „samo vršili svoju dužnost“. S druge strane, iz priče u ovoj lekciji vidi se da s vremena na vrijeme čak i dobri ljudi dođu u situaciju da pomišljaju da prekrše zakon iz moralno opravdanih razloga.

Nastavnik upućuje učenike da, kako bi potpomogao učeničko razumijevanje teške ravnoteže između pravnih obaveza i moralnih odgovornosti, kao pismeni zadatak napišu vlastite priče u kojima likovi imaju valjane razloge da razmišljaju o tome da prekrše određeni zakon; na primjer, prekoračenje brzine u hitnim slučajevima ili opiranje zakonu koji nije dobar ili je nepravedan.

Neki od učenika čitaju naglas svoje primjere u plenarnoj raspravi. Zatim nastavnik naglašava razliku između moralnih odgovornosti (koje ljudi preuzimaju sami kao dio svojih vlastitih vrijednosti i uvjerenja) i zakonskih obaveza, koje nameću vlasti.

Oprečnost koja postoji između ove dvije vrste odgovornosti može navesti građane da kritikuju zakone sa kojima se ne slažu i da rade na tome da ih promijene. Oni se ponekad čak odluče da prekrše određeni zakon iz moralno valjanih razloga. Istorija nam takođe nudi primjere gdje su ljudi kršili zakon kako bi protestovali protiv njih ili protiv vlasti koja je bila tiranska. Nastavnik svoje izlaganje ilustruje primjerima iz lokalne zajednice. Nastavnik takođe naglašava da takve slučajeve ne treba uzeti olako, jer kod njih postoji opasnost podriivanja pravne države od koje zavisi stabilno demokratsko društvo.

Napomena

Moralna dilema o kojoj se govori u ovoj lekciji veoma je slična čuvenoj „Hajncovoj dilemi“, koju je uveo američki psiholog Lorens Kolberg²² pedesetih godina dvadesetog vijeka. To je jedna od niza dilema sa kojima su Kolberg i njegovi saradnici otprilike svake tri godine suočavali mlade između 10 i 25 godina starosti. Došli su do zaključka da su ispitanici, u prosjeku, napredovali od rezonovanja zasnovanog na vlastitom interesu, u mlađoj dobi, do rezonovanja u adolescenciji koje je više orijentisano ka drugim ljudima. Nakon toga se većina ispitanika, sredinom perioda adolescencije, okretala ka rezonovanju zasnovanom na potrebama društva, mada neposredno okruženje i priroda dileme mogu uticati na to za kojom će vrstom rezonovanja osoba posegnuti u određenom trenutku. Dokazano je da djeca pravila i propise smatraju nefleksibilnim i zasnovanim ne na potrebama društva nego isključivo na autoritetu onoga ko ih donosi. Do perioda adolescencije mladi postaju svjesniji činjenice da zakoni imaju društveno korisnu svrhu, kao i da ih je moguće kritički preispitati i ocijeniti kao moralno neosnovane ili nepravedne.

---

²² Lawrence Kohlberg

Lekcija 3

Čiji je to problem?

Kako se dijele društvene odgovornosti?

Obrazovni ciljevi	Razmišljati o prirodi zajedničke odgovornosti za društvene probleme.
Učenički zadaci	Učenici raspravljaju o odgovornostima za određene društvene probleme. Učenici popunjavaju okvir za razmišljanje. Učenici pišu odgovore na postavljena pitanja.
Sredstva	Kopije „pisma“. Tabla. Papir za pisanje za svakog učenika pojedinačno.
Metodi	Strukturalna kritička analiza. Analiza i rasprava u manjim grupama. Postizanje konsenzusa i pregovaranje. Individualni pismeni rad.

Konceptualno učenje

Društveni problem: Problem sa kojim se suočava većina ili svi članovi jedne zajednice, a odgovornost za njega dijele različiti djelovi zajednice ili čak čitava zajednica. Odgovornost za društvene probleme ne moraju nužno podjednako dijeliti uključene strane.

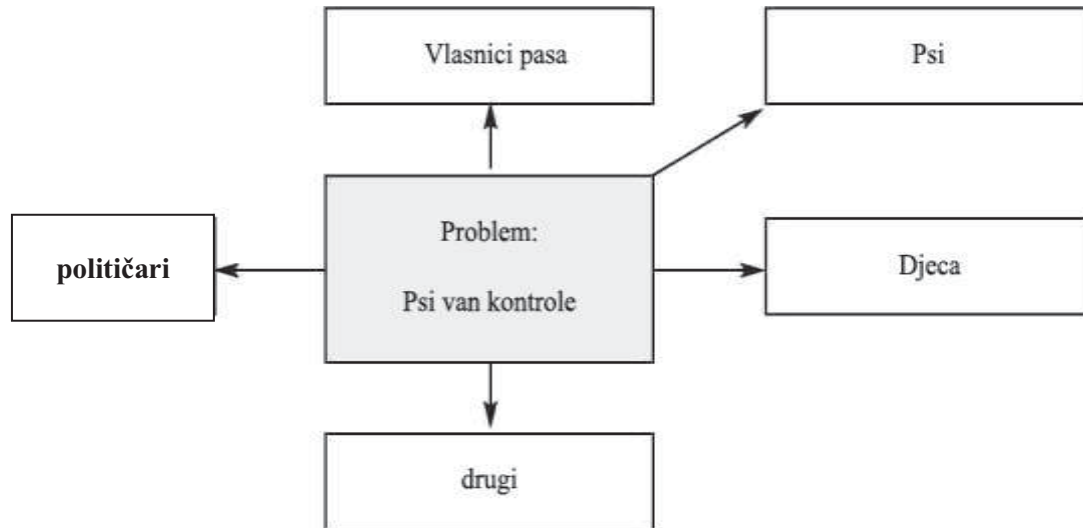
Stepen odgovornosti: Mjera u kojoj neko može biti odgovoran za socijalni problem.

Lekcija

Nastavnik učenicima predstavlja imaginarno pismo lokalnim novinama. Pismo sadrži prigovore u vezi sa dva socijalna problema koja brinu stanovnike toga grada.

Nastavnik govori učenicima u razredu da: a) identifikuju probleme i b) naprave popis (za oba problema) ljudi koji bi mogli biti odgovorni. Nastavnik može pomoći ovaj proces tako što crta okvir razmišljanja na tabli kako je prikazano ispod.

Ko je, na bilo koji način, uključen u ovaj problem?

Grupni rad

Prvi korak

Podijeliti razred na grupe od po tri ili četiri učenika. Dati svakom učeniku u grupi onoliko poena koliko ima učesnika u problematičnoj situaciji.

Drugi korak

Svaki od članova grupe prvo dijeli poene učesnicima prema vlastitom stavu o tome kako bi oni međusobno trebali da dijele odgovornost. Na primjer, djeci i psima ne moraju se nužno dodijeliti nikakvi poeni, dok se svi poeni mogu podijeliti na vlasnike pasa i političare, bilo ravnomjerno ili ne.

Treći korak

Kada je svaki član grupe donio svoju odluku, naizmjenično razmjenjuju svoje ideje s ostalima uz odgovarajuća objašnjenja i argumente. Učenici se u ovoj fazi mogu i predomisliti. Na kraju, svaka grupa sabira poene koje je dobio svaki od učesnika, što predstavlja stav grupe kao cjeline o tome kako podijeliti odgovornost u datoj situaciji.

Nastavnik sa cijelim razredom razgovara o zaključcima do kojih su došle različite grupe, pri tome se zadržava na razlikama u stavovima koje se mogu vidjeti iz zaključaka, a učenike podstiče da objasne na čemu se zasnivaju njihovi zaključci.

Ukoliko ostane vremena ponoviti isti zadatak na problematici odlaganja smeća ili na nekom drugom problemu koji je relevantniji za lokalnu zajednicu kojoj škola pripada ili problemu koji će učenicima predstavljati veći izazov.

Napomena

Problemi koji se navode u datim primjerima pogodni su za učenike koji nemaju veliko iskustvo u razgovoru o političkim problemima. Navedeni problemi su konkretni, stvarni i relativno ih je lako shvatiti (iako ih je, bez obzira na to, teško riješiti). Stariji ili iskusniji razredi bi, uz pomoć istog tipa dijagrama, mogli raspravljati o složenijim problemima, na primjer o problemu nezaposlenosti ili rasizma.

Četvrti korak: Rasprava koja proizlazi iz vježbe

Prilikom zajedničke rasprave koja slijedi na kraju časa, nastavnik upućuje učenike da razmisle o tome da li ljudi snose dovoljno odgovornosti za vlastite postupke. Ukoliko to nije slučaj, učenici treba da razmisle o tome kako ljude navesti na veći stepen odgovornosti. Može li obrazovanje pomoći na bilo koji način? Ili je neophodno donijeti nove zakone i uvesti strožije kazne? Ukoliko bi lokalne ili državne vlasti preuzele odgovornost za određene probleme, pitati učenike šta misle koliko bi to koštalo i kako bi se to platilo? Nastavnik takođe može postaviti pitanje o ulozi mladih u rješavanju društvenih problema te vrste. Da li bi ih trebalo osloboditi odgovornosti zbog starosnog doba? Je li pošteno da mladi probleme u zajednici prepuštaju odraslima? Ova i slična pitanja mogu se iskoristiti kao osnova individualnog pismenog zadatka.

Nastavnik ističe kako bi bilo neophodno da političari na lokalnom i državnom nivou budu svjesni problema od samog njihovog pojavljivanja. Politika se često bavi rješavanjem zajedničkih problema u okviru zajednice. Međutim, to ne znači da vlasti mogu riješiti sve probleme, a do mnogih problema ne bi ni došlo kada bi građani, u prvom redu, bili spremni da preuzmu više odgovornosti za posljedice vlastitih djela.

Lekcija 4

Zašto ljudi postaju aktivni građani?

Zašto ljudi žele da izmijene društvo i kako to mogu uraditi?

Obrazovni ciljevi	Razmotriti razloge zbog kojih ljudi prihvataju odgovornost za patnju drugih ljudi. Istražiti ulogu nevladinih organizacija u građanskom društvu.
Učenički zadaci	Učenici u grupnom radu sastavljaju djelove priče. Učenici iznose pretpostavke o razlozima društveno motivisanog ponašanja. Učenici razmišljaju o ulozi NVO-a. U grupama, učenici istražuju rad NVO-a ili društvenih aktivista. U grupama, učenici predstavljaju svoje rezultate.
Sredstva	Kopije kartica o Jeleni Šantić (radni list za učenike 6.4), već izrezane. Sredstva koja podržavaju učeničko istraživanje. Sredstva za prezentacije grupa, npr. veliki listovi papira, olovke u bojama.
Metodi	Grupni rad. Pregovaranje. Moralno rezonovanje. Kritička evaluacija. Istraživanje. Grupno predstavljanje.

Konceptualno učenje

Društveno djelovanje: Akcija koju preduzimaju građani ili članovi zajednice kako bi riješili društveni problem.

Građanin: Neko ko ima legalno članstvo (državljanstvo) jedne državne zajednice. Državljanstvo podrazumijeva prava i dužnosti, iako se stavovi ljudi razlikuju po pitanju lične odgovornosti za ono što se dešava u zajednici.

Aktivni građanin: Neko ko preduzima javne aktivnosti kao odgovor na društveni problem ili problem u zajednici.

Nevladina organizacija (NVO): Organizacija koju osnivaju i vode građani (a ne vlasti) u svrhu rješavanja društvenih problema. Nevladine organizacije djeluju javno, a ne tajno, i rade na raznim nivoima društva kako bi unijele određene promjene. One se često bave slučajevima u kojima prava građana nijesu adekvatno zaštićena ili nijesu priznata od strane vlasti. Nevladine organizacije mogu saradivati sa vlastima ili predstavljati njihovu opoziciju. Demokratska društva imaju zakone po kojima nevladine organizacije djeluju i koji im daju njihova prava i pružaju pravnu zaštitu.

Građansko društvo: Građani i organizacije koji poduzimaju javne aktivnosti, mimo onoga što preduzimaju vlasti, smatraju se komponentom građanskog društva. Građansko društvo je dio veze koja postoji između pojedinaca i vlasti.

Lekcija

Nastavnik dijeli razred na grupe od po četiri učenika, a potom im daje podatke o Jelenu Šantić (radni list za učenike 6.4). Podaci bi po mogućnosti trebalo da budu izrezani na zasebne isječke. Nastavnik upućuje grupe da isječke nasumice podijele između članova grupe. Članovi grupe naizmjenično čitaju isječke jedni drugima. Cijela grupa zajedno treba da poreda isječke onim redom koji im se čini najlogičniji.

Nastavnik potom upućuje učenike da unutar grupe razgovaraju o sljedećim pitanjima i da, po mogućnosti, nađu zajednički odgovor. Nastavnik naglašava da je sasvim uredu ako se članovi grupe ne slažu, ali da razmjena ideja dovodi do boljih odgovora. Učenici pojedinačno bilježe vlastite odgovore. Nastavnik, potom, razgovara o ključnim pitanjima sa cijelim razredom, a ta se diskusija može bazirati na pitanjima koja slijede.

Pitanja

- Šta mislite koji su glavni razlozi što se Jelena Šantić priključila Grupi 484?
- Kojim biste riječima opisali Jelenu Šantić, na osnovu onoga što znate o njoj?
- Šta mislite zašto Jelena Šantić i Grupa 484 nijesu prepustili vlastima da urade ono što su oni željeli da urade?
- Koje vrste potreba Grupa 484 pokušava zadovoljiti?
- Kakvo su se društvo Jelena Šantić i Grupa 484 nadali da će izgraditi?
- Šta mislite koliko su važne nevladine organizacije (kao što je Grupa 484) u jednom društvu? Šta mislite šta ovakve organizacije mogu postići? Razmislite o njihovoj ulozi u odnosu na rad organa vlasti, kao i u odnosu na zadovoljavanje potreba (ostvarivanje prava) građana.
- Razmislite o sopstvenom društvu. Koje bi potrebe, prema vašim saznanjima, mogle biti efikasnije zadovoljene uz pomoć aktivnih pojedinaca koji su voljni preuzeti odgovornost ili uz pomoć nevladinih organizacija?

Kako bi dao primjer, nastavnik čita sljedeći citat iz međunarodnog izvještaja za 2003. o nevladinim organizacijama u Bosni i Hercegovini:

„Sektor nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini i dalje daje pozitivan doprinos procesu uspostavljanja demokratije i građanskog društva. [...] U Bosni i Hercegovini trenutno postoje 7.874 nevladine organizacije, koje djeluju prema starom i novom zakonu o registraciji. [...]

Sektor nevladinih organizacija pokazao je da je sposoban da organizuje javne kampanje širih razmjera kojima se zagovara promjena pitanja koja su od ključnog značaja za bosanskohercegovačko društvo, uključujući tu i problematiku mladih, jednakosti polova, zaštite okoline, zaštite prava manjina, itd. Veliki broj nevladinih organizacija i dalje pruža usluge na polju zdravstvene zaštite i socijalne pomoći, obnove, zaštite ljudskih prava, zaštite okoline, te zaštite manjinskih grupacija.“²³

Nastavnik raspravlja s učenicima o ovom citatu. Prvo bi trebalo da razmisle mogu li se područja djelovanja spomenuta u izvještaju primijeniti i na njihovu zemlju. Zatim nastavnik traži da se sjete primjera različitih vrsta projekata koji bi se mogli preduzeti u ovim područjima djelovanja.

Pitanja

Kao zadnji zadatak u okviru ove lekcije, svaka od grupa treba da se fokusira na jednu od pomenutih oblasti i o njoj pripremi odgovarajuću prezentaciju koja bi se zasnivala na gradivu izloženom u okviru lekcije. Umjesto toga, ukoliko za to postoji odgovarajuća oprema, učenici bi mogli saznati nešto više i pripremiti grupne prezentacije o životu i radu drugih aktivnih građana; primjeri mogu biti i međunarodno poznate ličnosti kao što su Majka Tereza ili Nelson Mendela.

²³ Izvor: Izvještaj USAID-a pod nazivom „NVO indeks održivosti, Evropa i Evroazija 2003.“, str. 42 i 43; www.usaid.gov/locations/evrope_eurasia/dem_gov/ngoindex/2003/bosnia.pdf

Radni list za učenike 6.1

Milanov izbor

Milan samo što nije krenuo u školu kad je otac ušao u kuhinju.

„Milane, danas bi stvarno trebalo da mi pomogneš na njivi. Možeš li da ne ideš u školu i da ostaneš kući? Usjevi će propasti ako ih još malo ostavimo.“

Milanu to nije bilo drago.

„Tata, danas moram da idem u školu“, rekao je, „danas je prvi sastanak vijeća učenika, a mene su izabrali za jednog od predstavnika osmog razreda.“

„Ali nijesi i jedini, je li tako,“ kazao je otac, „nije važno i da ne odeš. Zar nema još nekih predstavnika osmog razreda?“

„Ima, ali ću ako ne odem iznevjeriti one koji su me izabrali. Pored toga, danas imamo čas biologije, a ja ne želim da ga propustim. Moram položiti sve testove ako želim da se upišem na fakultet.“

Milanov otac je nezadovoljno gundao.

„Pričaš o odlasku na fakultet kao da tvoja porodica nije bitna. Kako ne vidiš da nam trebaš kod kuće. Kako ćeš nam pomoći time što ćeš otići od kuće na studije? I gdje ćeš onda kad završiš fakultet? Malo je vjerovatno da ćeš se vratiti ovdje, to je sigurno.“

„Trebalo bi da ti bude drago što želim da nešto postignem u životu,“ Milan je ljutito povikao, „za razliku od većine dječaka ovdje. Oni nijesu nimalo ambiciozni. Na kraju će završiti isto kao i njihovi očevi.“

„A šta je loše u tome ako čovjek poštuje starije generacije,“ odgovorio je otac, koji je postajao sve ljubi. „Muka mi je od sve te silne moderne priče o obrazovanju. Čini mi se da ste zaboravili neke stare vrijednosti kad smo se svi zalagali jedni za druge. Vi samo sebe gledate.“

Milan je uzdahnuo. Sve je to već čuo.

„Tata, ako dobijem dobar posao neću ja zaboraviti ni na tebe ni na porodicu. Kako ti takvo nešto pada na pamet? Da li stvarno hoćeš da napustim školu i ne postignem ono što znam da mogu? Svi mi nastavnici kažu da bih mogao postati dobar naučnik. Možda ću jednog dana da otkrijem nešto što će pomoći svim ljudima na svijetu.“

Otac je lupio šakom po stolu.

„Ti prije svega imaš obaveze prema porodici i ovoj zajednici, naročito u ovim teškim vremenima. A ti samo maštaš. Nije te briga za stvarni život.“

Te su riječi Milana povrijedile, ali to nije želio da pokaže. Nekoliko trenutaka netremice je gledao u oca, čutke mu prkoseći. Nakon toga se otac okrenuo i izišao iz kuće, zalupivši vratima za sobom.

Milan je sjeo i uzdahnuo. Razmislivši nekoliko trenutaka, odlučio je šta da radi. Uzeo je svari za školu i pošao prema vratima. Potom se zaustavio, uzeo komad papira i sjeo da napiše poruku ocu. Bilo je to nešto najteže što je dotad morao da uradi.

Radni list za učenika 6.2

Šmitova dilema

Šmitova kćerka jedinica veoma je bolesna. Hitno joj je potrebna operacija, ali jedini doktori u regionu koji je mogu operisati traže da se njihov medicinski tretman plati prije nego što bilo koga pregledaju. Šmit ne zna šta da radi. On i žena imaju nešto ušteđevine, kojom su namjeravali da otvore malu radnju. Rado će dati svu ušteđevinu da spasu kćer, ali to ni izbiliza nije dovoljno.

Šmit preklinje doktore da izvrše operaciju i za manje novca, ali doktori tvrde da ne mogu, jer to ne bi bilo pošteno prema ostalima koji plaćaju punu cijenu. Šmit moli rodbinu i prijatelje da mu posude nešto novca, ali to i dalje nije dovoljno. Za sve to vrijeme zdravstveno stanje Šmitove kćerke se sve više pogoršava.

U očaju, Šmit razmišlja o tome da ukrade preostalu sumu novca koja mu je potrebna da spasi život svoje kćerke.

Radni list za učenike 6.3

Situacija izmiče kontroli!

Razmislite o ovom pismu koje je objavljeno u jednim lokalnim novinama.

Kao grupa stanovnika ovog kvarta veoma smo zabrinuti zbog niza problema koji nastaju kao posljedica činjenice da građani nijesu spremni da preuzmu odgovornost za vlastito ponašanje.

Jedan je broj pasa izvan kontrole. Njihovi vlasnici ili ne znaju za to ili ih nije briga. Psi ostavljaju izmet po ulici, što ne samo da je neprijatno nego može biti i opasno po zdravlje. Neki psi lutaju u čoporima i postaju agresivni, te ih treba držati pod kontrolom, posebno ako se djeca igraju u blizini.

Takođe smatramo da se previše otpada nalazi na ulicama grada i rubnim područjima. To je posljedica činjenice da su građani isuviše lijeni da otpad odlažu na propisani način. Otpad ne predstavlja prijatan prizor, privlači pacove i dovodi do širenja zaraza. Stare kante sa bojom i hemikalijama mogu dospjeti u rijeke i potoke, i tako zagaditi zalihe pitke vode.

Zašto ljudi malo ne razmisle o posljedicama vlastitih djela? I zašto političari ne urade nešto na rješavanju ovih problema?

S poštovanjem,

Radni list za učenike 6.4**Kartice: život Jelene Šantić**

<p>1. Jelena Šantić rođena je 1944. godine. Bila je Srпкиnja.</p>	<p>2. Jelena Šantić umrla je 2000. godine od raka.</p>
<p>3. Nakon Jelenine smrti, neki njeni prijatelji uzeli su kamen iz jedne zgrade u Beogradu koja je bila oštećena prilikom bombardovanja. Kamen su ukasila djeca izbjeglice sa Kosova. Potom je kamen, kao simbol, prenesen u Park mira „Jelena Šantić“ u Berlinu.</p>	<p>4. Jelena Šantić i Grupa 484 vodili su projekat Pakrac u Hrvatskoj, koji je bio usmjeren na izgradnju povjerenja između Srba i Hrvata nakon rata iz 1991. godine. Jeleni su se u tom projektu pridružili volonteri sa obje strane, kao i iz međunarodne zajednice.</p>
<p>5. Jelena Šantić bila je osnivač i lider organizacije pod nazivom Grupa 484. Grupa 484 je nevladina organizacija (NGO). Grupa 484 zalaže se za nenasilno rješavanje konflikata, toleranciju i saradnju kao osnov za izgradnju humanih društava.</p>	<p>6. Jelena je pisala članke protiv nacionalizma i rasizma. Članci su objavljivani na međunarodnom nivou. Jeleni je, za njen rad, organizacija pod nazivom <i>Pax Christi</i> dodijelila Međunarodnu nagradu za mir.</p>
<p>7. U Berlinu postoji Park mira koji nosi ime Jelene Šantić, kao priznanje za njen rad. Jelena je jednom održala govor u tom parku.</p>	<p>8. Jelena Šantić postala je učitelj baleta i balerina poznata na međunarodnoj sceni.</p>
<p>9. Jelena Šantić se borila protiv rata i zalagala se za poštovanje ljudskih prava. Ona i njena organizacija radili su naporno kako bi pomogli izbjeglicama koje su u velikom broju dolazile u Srbiju.</p>	<p>10. Grupa 484 dobila je ime po projektu zbrinjavanja 484 porodica iz Hrvatske, koje su zbog rata ostale bez svojih domova. Grupa 484 pomagala je izbjeglicama, pružala im utjehu i davala informacije o njihovim pravima.</p>